

III RIIGIKOGU

5. istungjärk. Protokoll nr. 139 (22).

1928.

III Riigikogu koosolek 23. märtsil 1928
kell 10.

Kokku on tulnud 94 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Tõnisson**, siseminister **J. Hünerson**, sõjaminister **N. Reek**, välisminister **H. Rebane**, rahaminister **A. Teetsov**, haridusminister **A. Mõttus**, teedeminister **A. Kerem**, kaubandus-tööstusminister **J. Holberg**, põllutöominister **O. Köster**, kohtuminister **T. Kalbus**, töö-koolekandeminister **K. Soonberg**.

Päevakord:

1. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1928./1929. aastaks — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Martna**.

Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam**.

Koosolek algab kell 10.15 min.

1. Päevakorra Juhataja **M. Martna**:
täiendamine. Avan Riigikogu koosoleku.

J. Laidoner (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Arvesse võttes, et eelarve-komisjoni poolt on esitatud 1927./28. a. kulude ja tulude lisaeelarve nr. 3, mis peab võimalikult ruttu vastu võetama, vastasel korral need muudatused, mis tehtud, ei saagi maksma hakata, sellepärast teen ettepaneku, võtta 1927./28. a. kulude ja tulude lisaeelarve nr. 3 tänasesse päevakorda teise päevakorra-punktina. (Vahelhüüe paremalt poolt: Mispärast mitte esimeseks päevakorra-punktiks?) Enne oleksid tarvis läbirääkimised lõpetada tulevase aasta eelarve kohta.

Päevakorda võetakse nähtava enamusega **J. Laidoner**'i (põl) ettepanekul teiseks punktiks 1927./1928. a. kulude ja tulude lisaeelarve nr. 3 — eelarve-komisjoni ettepanek.

2. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1928./1929. aastaks — II lugemisel.

J. Mürk (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Möödunud Riigikogu koosolekul näitas rkl. härra Päts, kui tarvilik on paigutada inimesi rohkem maale elama, kus neil ühtlasi ka töövõimaluste väljavaateid rohkem, kui

linnades. See on iseenesest arusaadav praegusel korral, kus nii tihti maalt inimesed vaatavad linna poole ja kergelt võtavad linna elu. Sagedasti tulevad inimesed linna, et siit teenistust leida, kuid kui nad linna on jõudnud, siis selgub, et nad oma lootuses, tööd leida, on eksinud ja näevad, et linnas tööpuudus valitseb.

Mis puutub maasse, siis on seal rohkem võimalusi äraelamiseks, kui neid abinõusid tarvitusele võetakse, mille peale siin tähelepanu juhitud. Üks tähtis abinõu on tingimata see, mille peale rkl. härra A. Johanson tähendas, et tuleks võimaldada suurte talude küljest maatükkide eraldamist. (Vahelhüüe.) Praegune seadus ei luba seda. Seaduseelnõu on küll olemas, kuid nagu näha, püütakse seda seaduseelnõu kinni pidada ja ei anta temale niisugust kiiret käiku, nagu see tarvilik. See küsimus on iseenesest tähtis. Kuid ta ei ole tähtis selleks, et eriti metsanurkades hakataks talusid tükeldama, vaid meie teame, et mitmed alevid, näiteks Mõisaküla alev, on suuremalt osalt talumaade peal.

Need, kes on majad ehitanud alevites talumaa peale, on raskes vahekorras talumaa omanikkudega. See ei ole ainult Mõisaküla alevis nõnda, vaid ka paljudes teistes alevites on lugu samasugune. Kui see seadus vastu võetaks, siis tooks see suurt kergendust neile inimestele, kes talumaade peale omale majakesed ehitanud. Siis võimaldaks see paljudele inimestele maad saada ka neis kohtades, nagu raudteejaamade läheduses, kus inimestel on võimalik liikuda paremini, kui südamaa sees. Sellepärast oleks selle seaduse vastuvõtmine tähtis, mis võimaldaks paljudele inimestele maale jääda ja maal ülespidamist leida.

Peale selle juhtis härra Martna tähelepanu sellele, et siiski ei oleks põhjust maaga inimesi kõita, sest maal on inimesi niikuinii rohkesti, ja ta kõnelt paistis välja, et siiski tuleks sinna poole püüda, et inimestel oleks võimalik linna asuda. Rkl. Martna juhtis ka selle peale tähelepanu, et linnas on suur tööpuudus ja käsitööala langenud.

Kuid linnas on siiski mitmed tööalad, kus praegusel korral vilunud tööjõust puudus. Linnas on suur puudus potiseppadest. Potiseppi on vähe, ja kui neid on saada, siis kõigub nende palk 1000 marga ümber 8-tunnilise tööpäeva juures, mis sugugi loomulik ei ole. Praegu on niisugune seisukord, et on tööta-

töölisi ja leidub siiski ametialasid, kus inimesi ei ole saada. Viimasel ajal on majade ja korterite kordaseadmise rohkem maad võtnud, ka siin on nähe ilmsiks tulnud, et meil maaritöölise puudus on, eriti suvel, kus selle töö kõige suurem hooaeg on. Peale selle on ka vilunud puutöölised puudus. Kui on vaja akent ette seada või ust korraldada, siis tõuseb küsimus, kust niisugust töölisi leida; nad on väga otsitavad ja nende järele tuleb tihti oodata, et vilunud töölisi omale tööle saada.

Muidugi on need üksikud tööalad. Ma ei taha alla kriipsutada, et see üldiselt nõnda igal tööalal oleks.

Tihti tulevad inimesed maalt linna ja mõtlevad: ma olen ametmees, küllap tööd leidub. Aga siis, kui ta linna tuleb, langeb ta pettumusse, kui selgub, et ta tööd nõnda ei tunne, kui linnas nõutakse, ja lõppudelõpuks kirjutab ennast töötatöölise nimekirja ja jääb ootama, kas talle tööd ei hakata pakkuma. See on muidugi pahe, mis praegusel korral linnas ilmsiks tuleb. Muidugi selle juures, kui maalt inimesi linnadesse tuleb, tekib nähtus, et linnades on korteripuudus. Kui vaatame käesolevat talve ja võrdleme seda viimaste aastatega, siis selgub, et iseäranis käesoleval talvel on linnadesse rohkesti inimesi tulnud. Kui võtame statistikaraamatu ja võrdleme möödunud aastaid, ütleme 3—4 aastat tagasi, siis näeme, et Tallinnas oli elanikkude arv jaanuari- ja veebruarikuul 124—125 tuhat inimest, suvel langes see arv 114.000—115.000 inimese peale. Käesoleval talvel on elanikkude arv tõusnud 129.664 inimese peale, kuna möödunud aastal oli 125.217 inimest. See ei ole üksnes Tallinnas nii. Neid arve vaadeldes paistab, et järskune elanikkude tõus linnades on käesoleval aastal ilmsiks tulnud. Mis on selle põhjuseks? Ei saa öelda, nagu oleks Tallinnas käesoleval aastal eriti väljavaateid olnud töösaamiseks. Teisest küljest võib arvesse võtta, et üüriseadus on Tallinnas osaliselt kaotatud, ja see on võimaluse andnud inimestele korterite leida rohkem, kui linnakodanikud ise eeskätt neid on kasutanud. Selle tõttu on Tallinnas 4,5 tuhande ja üle teiste linnade kokku rahvaarvu kasvamine 10 tuhande inimese võrra, ja see on sündinud maa arvel. See näitab, et tung on tulla maalt linna ja tahetakse linna elama asuda. Muidugi, kui maa olukord nõnda hea oleks, et ta meelitaks sinna elama asuda, siis arusaadavalt ei püüaks keegi linna tulla ja ei oleks linnades elu nõnda raskeks tehtud, nagu ta praegusel ajal on välja kujunenud, kui ühtejärgi inimeste juurde-

vool linnadesse kasvab, nagu see käesoleval aastal on.

Siin puudutas rkl. Martna ka korteriolusid ja tähendas, et korterite olukord on linnades raske, ja need ei ole niisugused ehitatud, nagu nad peaksid olema. Ka mina kriipsutan seda alla ja ütlen, et see on tõsi. Korteriolukord ei ole loomulik, ja meie korterid ei ole suuremalt osalt praeguse aja nõuete kohaselt ehitatud. Aga ma ütlen, kõik meie korterid ja majad ei ole tänapäev ehitatud, vaid nad on aastakümned tagasi ehitatud, ja sel ajal nähtavasti oli niisugune nõudmine ja vaade, et nad niisugused pidid olema. Kui küsida, kust näeme meie väljapääseteed, et meil võimalik oleks juurde ehitada rohkem maju, ja kuidas võimalik oleks kortereid ümber ehitada, neid rohkem vastuvõetavamateks teha, siis tõesti selgub niisugune pilt, et meil niisugust väljavaadet ei ole. Ainus abi on viimasel ajal Tallinnas ja ka teistes linnades, et pöörata hüpoteegipanga poole, mis asub Tartus, ja sealt hüpoteegilaenu muretseda. Kui aga vaadata, kas see hüpoteegilaen, mis antakse, võimaldab korterite ja majade juurdeehitamist, siis peab alla kriipsutama, et see laen seda sugugi ei võimalda. Eeskätt läheb see laen väga kalliks. Laenuprotsent on küll 8%, mida ei võiks kalliks pidada, aga kui seda laenu tegema minna ja kui see laen kätte saadud, siis see laenuprotsent tõuseb ligi 13% peale.

Ja kui küsida, millel see asi põhjeneb, siis just sellel, et hüpoteegipanga paberid hoitakse kunstlikult väga madalad. Kuni seniajani oli Eesti pank nende ostjaks ja ta maksis 100 eest 80 marka. Nüüd, kus hüpoteegipanga paberite ostmine on rahkem seadusega kindlaks tehtud ja neid pabereid peavad nüüd ostma ka uued riigi hoiukassad, nüüd aga selgub, et neid vabal turul saada ei ole ja hoiukassa peab pöörama Eesti panga poole ning ostab neid pabereid 83 marga eest sealt.

Arusaadav, kas niisugune ostmine raha niivõrt juurde toob, et see kasulik oleks ja et elustada majade ehitamist, on küsitav. (Vahelhüüe.) Ostetakse küll, aga neid on siiaamaani kunstlikult piiratud hoida odavad.

Minu teada on nõnda, et hüpoteegipank ei anna ühelegi laenu enne, kui näidatagu, kas on Eesti pangast või mõnest teisest asutusest lubatud neid pabereid omandada. Kui tal ei ole ette näidata, kes need paberid ära ostab, siis hüpoteegipank ei anna laenu. (Vahelhüüe.) Minul on kindlad andmed, et see nõnda sünnib.

Aga mispärast paberite hind nõnda odav hoitakse — see on tähtsam küsimus. Kui vaatame põllupanga pabereid, mis annavad

6%, siis selgub, et nende eest on määratud hind 95 marka. Siin tõuseb küsimus, mispärast on linnamajade paberid halvemad? Millega on see seletatav? Nende pealt nõutakse samuti, et nad oleksid tulekindlustuseseltsides kindlustatud, nad on samuti igapidi garanteeritud ja nende peale on tehtud esimesed obligatsioonid. Selles küsimuses olen mina pööranud isegi meie rahaministri poole, ja viimane ütleb, et vaadake, mis teha ära, neil paberitel ei ole valitsuse garantiid. Ma ei tea, mis sugune valitsuse garantii põllupanga paberitel eraldi on. Kui meil linnades on korteripuudus ja seda puudust tahetakse parandada ning uusi maju ehitada, siis ei tohiks kunstlikult hoida nii odavalt nende paberite hindu, mis ei võimalda maju juurde ehitada. Vaadake, see on iseenesest väga suur puudus, ja ma kriipsutan eriti alla, et niisugust puudust peaks eeskätt püütama parandada, ja meie valitsus peaks selle poole püüdma, et nende paberite hinda tõsta. Olen mitu korda rääkinud rahaministriga, ta on igakord öelnud, et nende paberite hindu tõstetakse. Aga millal see aeg ükskord kätte jõuab, seda ei ole ta kindlasti mitte öelnud. Muidugi on see teatavas mõttes kasulik Eesti pangale või mõnele teisele rahaasutusele, kui ta saab odavalt neid pabereid osta, kuid eluliselt ei ole see kasulik, ja sellepärast ei saa seda heaks kiita.

Teisest küljest näeme, et siiski maale elanikkude asumine tunnustatakse tarvilikuks. On ju näha, et meil linnades on korterite puudus või et korterid ei vasta ajanõuetele, sellepärast tuleb eelarve arutamise puhul küsida, mille poole püütakse, kuidas tahetakse tulevikus seda küsimust lahendada. Kui meie eelarvet vaatame, siis näeme, et eelarve selle küsimise peale vastust ei anna. Eelarves ei leia meie selle peatüki või paragrahvi all, kus neid summasid käsitatakse, kuigi suuri summasid. Läänud aastal oli ette nähtud 10 miljonit. Veel praegu kaalutakse, kuhu see summa paigutada, kas linna või maale, aga otsusele ei jõuta. Ometi meie kuuleme ja siin tulevad hääled ilmsiks ühelt kui teiselt poolt, kus tunnustatakse, et mõlemile poole, nii linna kui maale, oleks tarvis elukorterite juurdeehitust teha. Ja tõesti mina pean ütleva, et selles küsimuses on meie eelarves tühi koht, ja mina tahtsin eriti selle tühja koha peale tähelepanu juhtida, et kui meil ühelt ja teiselt poolt kuuldavale tuuakse, et on tarvis elanikkudele eluvõimalust muretseda, siis on selleks ainus võimalus, ehitada kortereid kas linna või maale.

Agas eriti on minu teada meie keskruhmad oma peale ülesande võtnud, kaitsta meie üüriseadust linnades, eriti Tallinnas. Aga

mina küsin, kui teie seda kaitsete, missugune siis teie programm on, kuidas teie kavatsete seda küsimust lahendada? Täni ei ole teie seda öelnud. Minu pahemat kätt seisev tööerakonna rühm ütleb, et meie ei saa siin kaasa rääkida, meie valijad on linnas, ja meie oleme lubanud, et üüriseadus ära ei kao. Kui teie tahate kehvemat kihti toetada, siis öelge, mis teie tahate teha, et neile inimestele odavaid kortereid muretseda. Siis andke ometi raha, et kortereid ehitada. Kui teie tulete välja sellega, et meie üüriseadust ei kaota, siis sellega ei ole midagi kätte saadud, see asja ei lahenda. On majaomanikke, kes niisama kehvad, kui need üürnikud, keda teie üüriseadusega kaitsete, ja kaua teie tahate neid kehvaid majaomanikke koormata selle üüriseadusega. See on sääsekurnamine! Teiselt poolt ütlevad keskruhma esindajad, et vaadake, linnades ei saa üüriseadust kaotada, sest siin on soodsate tingimustega majad saadud. Aga mina tean, seesama asunikku rühm on palju rohkem soodustusi saanud, kui kõik teised kodanikud. (O. Gustavson, stp: Kas teie ise kuulute ka nende kehvade majaomanikkude hulka?) Minul on olnud ka niisugune maja, kus kehvad üürilised elavad sees, ega siin ei ole küsimus see, et kas Teie ise, härra rkl. Gustavson, ka töötatööline olete, kui Teie neid kaitsete. Teie olete niisuguses seisukorras, kus Teie palka rohkem saate, kui seda saavad mitu kehva või töötatöölist kokku, ja teie peaksite oma palgast ka neile midagi ohverdama, aga seni ei ole sellest midagi kuulda olnud. Vaadake, kui meie nõnda asja peale vaatame, siis tõepoolest tuleb küsimine ja ütlemine, et see ometi loomulik ei ole, kui meil korteriolukorda ei parandata ja niisuguseid asju tahetakse teha, mis hädatarvilik ei ole. Öeldakse, et isegi sisevete teed on tarvis korda seada. Aga mina küsiksin, kui palju inimesi seda sisevete teed tarvitavad? Kui Tallinnas inimesed korteripuuduse all kannatavad ja kui öeldakse, miks nad maalt siia valguvad, siis ma ütlen, andke summad sinna, kus need tarvilikud, ja et inimesed saaksid elama asuda maale, tehke võimalusi, et nad eluasemeid saaksid ehitada. Aga nüüd ei ole üht kui teist.

Ei taha vaielda selle vastu, et Tallinnas telefoni uut keskjaama tarvis ei oleks. Peab ütleva, et ennem kaamel nõelasilmast läbi läheb, kui lihtsurelik endale telefoni võib muretseda. Telefoni kättesaamine on Tallinnas peaaegu võimatuks tehtud: Esiteks, harilik kodanik peaaegu ei saagi telefoni muretseda, nõutakse 12—15 tuhat ja isegi 22 tuhat j. n. e. Niimoodi üldist asja, mis üldiseks majapidamiseks, kaubanduslikuks ja äriliseks läbi-

käimiseks tarvilik, ei tohi niisuguseks vahelkauplemise objektiks teha. Nüüd on olukord sarnane — kes rohkem pakub, see saab. Aga ma küsin: kumb on tähtsam, kas telefoni uue keskjaama ehitamine või korterite olukorra parandamine? Usun, tingimata on parem elukorterite parandamine, see on enam tarvilikum. Heidetakse ette, et rahvas meil välja sureb ja ei ole meil korralikke elukortereid, sellepärast peaks eeskätt püütama rahvaarvu kasvatada ja selle poole sihitama, et paremaid korteriteehitamise võimalusi luua, aga mitte veeteid ega telefoni keskjaama ehitama, mis ainult kitsamale ringkonnale tarvilikud, ning selle vastu üldtähtsusega asjad kõrvale jätame, kuna mitmed kodanikud sarnastest ehitustest mööda lähevad ja kahtlevad selle kiire tarvilikkuse juures. Järjekindlalt nõutakse kõrge kogu poolt tööd, leiba, elukorterite olukorra parandamist. Aga seda ei panda tähele. See on hüüdjaks hääleks kõrbes jäänud, kõigest sellest ei taheta siin aru saada. Mina usun, et niimoodi vaatab suur enamus kodanikke asja peale, ja sellepärast mina näeksin küll, et ennem, kui niisuguste ehituste juurde asume, rohkem selle peale rõhku paneksite, kuidas rahvaarvu kasvatada ja nende elujärge parandada, et nende kodu armsam oleks, siis on neil ka armsam tunne oma riigi ja isamaa vastu. Üüriseadus on asi, mida ainult Teie, härra Gustavson, nii teravalt alla kriipsutate. Aga meie teame, et üldkodanikud ei kriipsuta seda nii teravalt alla. (O. Gustavson'i, stp vahelhüüe.) Teil on ka sõna härra Gustavson ja võite rääkida pärast mind. Meie peaksime ikka niisuguseid küsimusi käsitlema üldkodanikkude huvides, kuid see on see paha viga, et meil ei võeta neid küsimusi üldistes huvides, vaid sellepärast, et omale või oma erakonnale soodustusi saavutada. Sellepärast on ka üüriseadus püsimas. (J. Vainu, stp vahelhüüe.) Üüriseadus oli omal ajal tarvilik, aga see oli siis, kui ka taluperemees metsa puude järele pidi minema, vaatamata sellele, kas tal ühtki inimest koju jäi või mitte. Sel ajal oli üüriseadus tarvilik, kuid praegusel korral mitte. Kus elu loomulikku rada läheb, ei ole seda enam tarvis. (Chr. Kaarna, töer: Kui see õige ja tarvilik oli, miks Teie siis selle vastu olite?) Mina ei oleks omal ajal selle vastu olnud, kuid see üüriseadus ei ole loomulik. Ta ei ole niisugune olnud, kui elu nõuab, vaid eluvõõras. Kui meie ühe seaduse 3—4 aastat hiljem, kui see tarvis oli, veel maksuma jätame, siis ei ole see seadus elule vastuvõetav, vaid satub vastollu. Meie oleme tihti seadusi vastu võtnud, mis eluga kokkukõlas ei ole. (Vahelhüüded pahemalt

poolt.) Kui nii, mis tast siis kinni peetakse? Juba ammu oleks aeg olnud üüriseadus kaotada, aga millegi pärast hoitakse see alles. (Chr. Kaarna, töer: Härra Mürk, ma ei avaldanud praegu mingisugust arvamist, vaid konstateerisin seda, mis Teie ise praegu ütlesite — üüriseadus oli omal ajal tarvilik.) Ka nüüd ütlen ma seda. Kuid praegu ei ole ta tarvilik, kuid Teie rühm rõhutab, et ta siiski ka praegu tarvilik on. (Chr. Kaarna, töer: Aga Teie ütlesite, et ka siis ei olnud tarvilik.) Jah, kuid niisugusel kujul, nagu ta oli. Olen Teile seda öelnud siis, kui Teie ministriks olite, härra Kaarna.

Kokkuvõttes pean tähendama, kui meil eelarve puhul püütakse neid väärnähtusi, mis elu näidanud, kõrvaldada, siis tahaksin siinkohal alla kriipsutada, et inimestele tuleks eriti võimaldada seda, et nad maa juurde saaksid elama jääda. Maa on enam-vähem meie oludes see, kust meie loodame oma sissetulekut ja ülespidamist saada. Kui tõesti, nagu eelkõnelejad näidanud, see siin tarvilikuks leitakse, siis loodan ma, et Riigikogu seda arvesse võttes oma tegevuse ka sinna poole juhib. Kui aga seda arvesse ei võeta, siis on loomulik, et meil endiselt maalt linna asutakse ja siin vaevaselt elatakse. See ei ole aga loomulik. Ja et seda ebaloomulikku olukorda lahendada, siis peaks summasid leitama, millega võimalik eluasemeid juurde muretseda, nii linnas kui ka maal, ega võiks meie eelarvesse tühja kohta jätta, nagu see praegu olemas, kus ei leita summasid ehitamise otstarbeks ei maal ega linnas.

Need on lühikesed märked, mis ma eelarve arutamise puhul tahtsin teha. (O. Gustavson, stp: Kas põllumeeste rühm hääletab poolt?)

Th. Pool (töer): Austatud Riigikogu liikmed! Mul oli kavatsus lühidalt sõna võtta mõne küsimuse kohta, mida härra Päts eilsel koosolekul puudutas agronoomilise abiandmise alal. Rkl. härra Pätsi teoreetiliste kaalutlemistega sel alal võib täiesti nõus olla ja neile kahel käel alla kirjutada, sest sisuliselt märgivad need ära samu seisukohti, mida Riigivanema juures töerakonna rühma esindajad rõhutasid. On selge, et agronoomilist abiandmist ja nõuannet saab kõigeparemini teostada seltskondliikkude asutuste kaudu, kellel ühelt poolt huvi põllumajanduse arenemise vastu, kellel usku selesse töösse, kes võib kasutada kõiki majanduslikke jõude, sellekohaseid üksikuid isikuid välja otsides, kelle kaasabil ja eeskujul seda teostada j.n.e. See motiiv on muu seas üheks tähtsamaks põhju-

seks, mispärast meie rühm õieti põllutöökoja vastu kahtlevale seisukohale on asunud. Siin on samasuguse sundaparaadiga tegemist, mis sisuliselt palju lahku ei lähe riigi poolt ametisse pandud agronoomilisest personaalist.

Kuid niipea, kui samaste teoreetiliste kaalutluste juurest tegelikult küsimuse lahendamisele asutakse, siis näeme meie otsekohe kõrvalekaldumisi, ja põhjuseks, mis seda tingib, on kahjuks see seisukoht, mis paremalt poolt, põllumeeste kogudest, igal pool väljendamist leiab ja mis just seda koostööd ja üldise põllumajanduse arendamise tsentrumi loomist raskendab. See seisukoht, millele ma varemalt juba tähelepanu juhtisin, on nimelt see, et põllumajanduse arenemist ja põllumajanduslikku kultuuri võivad põllumeeste kogude tegelaste arvamise järgi juhtida ainult teatavad poliitilise meelsusega isikud. See on põhimõttelik seisukoht, mis kogu koostöö raskes teeb.

Ma toon üksikuid näiteid, kus see seisukoht kindlat ja reljeefset väljendust on leidnud. Kui võtame „Kajas“ kirjutused, siis leiame igalpool punase joonena läbi viidavat põhimõtte, et agronoomilist abiandmist põllumajanduslikkudesse organisatsioonidesse võivad juhtida ainult põllumehed — aga põllumeeste all mõeldakse kogupõllumehi.

Ma toon ainult paar näidet. „Kajas“ nr. 45 — 23. II 1928 kirjutab Hansen: „Põllumeeste politika peab põlluharijate majanduspoliitikat teenima ja juhtima. Ette heita ja veel enam süüdistada sellepärast ei ole siin kellelgi õigust ega põhjust.“ Sedasama leiame „Kajas“ nr. 66, kus on väljendatud täpselt sama seisukoht. Kui võtame „Põllumehe“ nr. 5, siis leiame siin meie keskselti peasekretäri, ühtlasi ka praeguse siseministri poolt juhtkirja, kus on toonitunud, et ainult sarnased isikud kõlbavad põllumajanduse edendamise töösse, kes on ilmavaate poolest põllumehed. Peab siis küsima, missugused inimesed on ilmavaate poolest põllumehed? (Vahel h ü d e d.) Minu teada ei ole niisugust olemas — ilmavaatelt põllumees. Minu arusaamise järgi võib mõni sotsiaaldemokraat palju parem põllumees olla, kui teine kogupõllumees. Ilmavaatelt põllumees ja tegelik põllumees ei tarvitse sugugi kokku langeda. (J. Soots, põl: Kuipalju meil põllumehi peale põllumeeste kogude siis on?)

Tegelikus elus on meil 75%, aga kogumehi... (J. Soots, põl: Ega töölised majapidamist ei juhi, võtke maatöölised maha.)

Meil on iseseisvaid põllumajapidamisi 120 tuhat. Keskmise perekonna koosseis on 5, järelikult on talupidajaid ühes perekondadega

500 tuhat. Selle järgi võite ise otsustada, missugused on need suhted. Arvamine, et agronoomiline tööjuht kui ka põllumajanduslik juht peab teatud poliitilise meelsusega olema, see on ka põhjus, mispärast ei saa kokku leppida. (J. Soots, põl: Sotsist ei saa agronoomilist nõuandjat. — Pahemalt poolt: Sotsist saab? — J. Soots, põl: Sotsist saab! — Naer.) Kui agalugu nii on, (R. Penno, as: Nad praegu tõendavad)... siis ei maksa ka siin tulla etteheiteid tegema teistele kitsarinnalsusest j.n.e. ja nõuda nende poolt kokkulepet, nagu härra Päts eile siin esines. Siin tuleb härra Pätsil oma rühma poole pöörata ja sealt poolt oma misjonitööd alata.

Mille peale ma veel tähelepanu tahtsin juhtida on see kitsarinnalsus ja halvaks-panev toon tegevuses ja ülesastumises, mis nii selgesti eile väljendus. Ka see on teataval moodsul kogudele iseloomulik. Nad on ka loogika ja tarkuse monopolistid! Igasugused teised kavad, mis mujalt tulevad, need ei kõlba kuskile, see on nende arvates a priori kindel, ilma et tarvitseks sisusse ja mõttesse tungida. Kõige selgemini väljendus see härra Pätsi kõnest, kus ta uusi kavatsusi agronoomilise abiandmise ümberkorraldamise alal nulliks ja pudruks tunnistas, ilma et ta sisuliselt asjasse oleks tunginud, vähemalt kõigi kavadega tutvuneda tahtnud ja suutnud. Ma toetun sõnadele, kus ta ütles, et ta on sellest kavast ainult „kuulnud“. Kuulmise peale rajab ta oma vaidluse ja mahategemise!

Esimesena, kui tahetakse kokkulepet saavutada ja asja sisu pärast poolt kõnelelda või vastu vaielda, siis peaks küll kõigepealt õigust olema nõuda objektiivselt asja sisusse tungimist. Seda aga ei tehta.

Milles seisavad siis lahkuminekid, mille üle siin nii vaieldakse? Kokkuvõttes võib öelda, et on kaks küsimust: esiteks uue jaoskonna agronoomide võrgu teostamise otstarbekohasus. Teiseks selle teostamise võimalused ja viisid. Härra Pätsi vastuväited jätavad mulje, et ta ei ole tunginud kavas. Kuid raske on öelda, nagu ka härra Lehtman märkis seda teiste kõnelejate kohta, kas nad tõesti ei suuda selle asja iseloomusse tungida, või ei taha nad lihtsalt aru saada. Mulle paistab viimane tõenäolikum olevat. Ei saa muidu seletada teisiti härra Tonkman'i seletusi, et instruktor on üks ja sama, mis jaoskonna agronoom, et paneme talle ainult teine nimi, ja asi on korras. Kui lugu nii on, siis paneme karjakasvatamise instruktori nimeks aiatöö instruktor ja ta on muutunud teiseks nõuandjaks. Küsimus ei seisa nimeliselt uue võrgu loomises, vaid sisuliselt teiste ülesannete ja funktsioonide andmises. Jaoskonna agronoom töötab kitsas

piirkonnas ja ta ülesanded on käsitada kõiki põllumehi huvitavaid küsimusi. Senised nõuandjad töötasid aga suures rajoonis, ja nende töö kannab eriteadlase töö laadi. Kui jaoskonna agronoomide võrgu kohasuse üle otsustada tuleb...

Juhataja M. Martna: Härra Pool, Teie kõneaeeg on möödas, aga rkl. Oja annab Teile oma kõneaja edasi.

Th. Pool (töer): ...on meil küsimusega tegemist, kas jätta nad keskasutuse juurde või kohale komandeerida ja kohalikkude organisatsioonide juurde asetada. Praegu sünnib nõuandmine sel teel, et inspektorid sõidavad linnast välja, peavad kursusi ja seega piirub see töö, kuna aga vastupidi korraldatud töö juures asub nõuandja lähemas kontaktis oma ümbruskonnaga ja on kõigi põllumeeste muredes ja huvides ta nõuandja. Härra Pätsi poolt tähendati ühe suurema nõrkusena selles kavas, nagu tahetaks meil mingisuguste võistlevate organisatsioonide poolt kohapealsetele asutustele sekretär määrata. See olla absurd.

Minu teada ei ole meil agronoomilise abiandmise alal sarnaseid vastolusid. Meil ei ole üldse agronoomilist abiandmist nõnda korraldatud, et seda oleks piiratud mingisuguse kitsa kildkonnaga või ringiga. Meil on iga asutus, kes riiklikku abiraha saab, selle saanud tingimusega, et ta selle eest abiandmist kõigile põllumeestele teostab, kes selle vastu huvi tunnevad. Näiteks on ehituste alal põllumajanduse liit abiandmist täies ulatuses teostanud. Samuti on maaparanduse ala keskseltsi kätte koondatud. Ei ole kuulda olnud, et see töö oleks piirdunud teatud ringiga, vaid abiandmist on teostatud täies ulatuses kogu põllumeeskonnas. Kui sellest seisukohast välja minnes teised printsiibid maksma oleksid mõnel pool pandud, siis peaks küll täies ulatuses sarnane agronoomiline töökorraldamine likvideerimisele tulema. Järelikult ei saa juttu olla, kui ühe või teise asutuse poolt kohalikud jaoskonna agronoomid ametisse pandud, et need oleksid ühede põllumajanduslikkude organisatsioonide kaitsjad ja teiste rõhujad. Sarnast olukorda ei saa kujutada ja sellepärast langeb härra Pätsi vastav vastuväide ära.

Kuid oletame, et see nii olekski, et ei lepita ühe asutuse poolt ametisse pandud agronoomiga teiste poolt, ka see ei tähenda veel, et kohalik elustamistöo tarvitseb ära jääda. Osa kohalikkude organisatsioonide peale on jaoskonna agronoomidel alati võimalus omas töös toetuda ja neisse ligipääs on kõigile vaba. Kui aga luuakse niisugused kokkulepped, nagu muu seas sooviva valduses olid märgi-

tud, siis on selge, et igasugused vastolud peaksid ära jääma.

Teine küsimus, mis ka vaidlusi võib tekitada, on see, kuidas kava teostada. Kelle ja missuguse organisatsiooni juurde ta viia. Siin pean ütleva, et isiklikult pooldan ja olen alati kõige paremaks pidanud sarnast korraldust, kus kõik põllumajanduse organisatsioonid saaksid liituda ühiseks keskkorralduseks. Sarnaseid algatusi on tehtud väga mitmel korral. Muu seas on seda tehtud 5—6 aastat tagasi agronoomide seltsi poolt, kui põllumajanduse liitu veel ei olnud. (Vahelehuue: Olik üll, aga seda ala ei olnud.) No jah, ta ei teostanud seda abiandmist.

Siis oli küsimus koondamise suhtes keskseltsi juurde. Seda küsimust kaaluti puht teaduslikult agronoomilise seltsi poolt kõiki läbi ja seal leiti, et keskselts ei paku oma käesoleva struktuuri juures küllalt võimalusi üksikutele erialadel töötavatele organisatsioonidele oma huviseid kaitssta. Võtame näiteks sordiparanduse seltsi, sooparanduse seltsi, tõuseltsi — nende tegevus ulatub üle maa ja nende toetussummad on õige suured. Nii on sooparanduse selts tegutsenud juba enne sõda, sordiparanduse seltsil ulatas läbikäik viie miljoni. On kartust avaldatud, et kui samased organisatsioonid ei saa esindust keskseltsis, võivad nende toetused ära jääda või väheneda. Sellepärast nõuti, et üldiste esindajate kõrval oleksid keskseltsi nõukogusse ka erialade esindajad lastud. Sarnaseid koondusi on mitmel pool. Neid on Taanis ja on Rootsis. Taanis on näiteks kuninglikus põllutöö seltsis pooled liikmed valitud üldisel koosolekul, pooled delegeeritakse teatud organisatsioonide poolt. Meil sooviti, et karjakasvatuse, sooparanduse alal j.n.e. keskseltsi ka delegeeritaks saadikuid. Seda lubati keskseltsi tegelaste poolt. Aga see jäi ainult lubaduseks. Kuigi põhikirjad vastu võeti, nägime sootuks teist.

See on olnud üheks põhjuseks, miks ei saadud kõike agronoomilist abiandmist koondada keskseltsile, ja niisuguseid nähtusi võib ette tuua terve rea. Ma kordan veel, et kahjuks ei ole just nende ringkondade poolt, kes lähendas ühenduses on põllumeeste kogudega, tahtnud mingisugust koostööd. Selle asemel, et kokkulepet saavutada, kus selleks on ettepanekuid tehtud, kus selle peale välja on mindud, on sealtpoolt alati kategooriliselt ära öeldud. Sellepärast ei ole ime, kui nüüd teiselt poolt algatust avaldatakse.

Ma toon veel teise näite, kus ka on kokkulepet soovitud. Põllumajandusliku liidu juurde asutati ehitusetalitus, kes teostab ehitusnõuannet. Seal on muu seas nõukogu ette nähtud, kus mitmed esindajad, põllutööministeeriumist, haridusministeeriumist, ühistegelise

liidu poolt ja mujalt, muu seas ka keskseltsi poolt, kus kõiki ehitusetalitusse puutuvaid laiaulatuslikke küsimusi läbi arutatakse. Keskseltsile oli tehtud ettepanek, et ta osa võtaks, aga ta boikoteerib järjekindlalt.

Samuti koostöö mõttes on ettepanek tehtud keskseltsile maaparanduse alal, mis kuulub täiesti keskseltsi alla ja mille suhtes keegi teine ei pretendeeri, analoogilist nõukogu asutada, kus saaksid teised ringkonnad, kes põllumajandusliku liidu juurde kuuluvad, ka oma soove avaldada. Aga selle peale on keskseltsi poolt kategooriliselt ära öeldud.

Neid näiteid võiks tuua terve rea. On see nii, siis ei tarvitse aga ka tulla etteheidetega ja imestust avaldada, kui teisel pool lahus minnakse teatavatel juhtumistel.

Sarnane juhus oli ka jaoskonna agronoomide võrgu kava kokkuseadmisel selle teostamise kavatsustel. Ei ole siin kellelegi mõttesse tulnud põhjendada kava teostamist esimese sündimise õiguse peale, nagu härra Päts tahtis tõendada. Kuid loomulik on ka, ja seda nimetasin ma, et ei saa kava teostamist selle kätte anda, kes selle vastu on või kes temast aru ei saa. On loomulik, et kava teostab see, kes selle kasulikkuses ja tarviduses veendunud on. Sellest on tingitud esialgne kavatsus kava teostada põllumajandusliku liidu kaudu, kuna keskseltsi tegelased eitavale seisukohale asunud ja praegugi on suurelt osalt selle kava enese vastu. Riigikogu eelarve-komisjon on teisele seisukohale asunud ja kokkulepet soovitanud. Ei saa salata, et sel teostamise viisil teatavad halbtused on, kuid temal ei puudu ka omad paremused. Mis juriidilisesse küljesse puutub, siis saab sellest üle sel teel, nagu rkl. Laur tähendas, et uus asutus põhikirja alusel ellu kututakse ja seltskondliku asutuse iseloom temale antaks. Võib olla ehk leitakse ka selleks teine moodus. Arvan, et kui korralduse ellukutsumist tahetakse ja kui sellest huvitatud olakse, siis võimalik on ka sooviavalduses märgitud moodusega leppida ja uutesse raamidesse vastav korraldus luua. Esimeseks tingimuseks on aga, et peab vastav tahtmine olema. Kui siin etteheidetega tullakse, et teiselt poolt ei tahetavat kokku leppida, ainult lõhutavat, siis tuleb põllumeeste kogude eneste ukseesine ennem puhtaks pühkida ja vaadata, kes kokkuleppe vastu õieti on. (K. Tonkman, põl: Kes lõhkuma hakkab? Teie ju lõhkuma kõige esimesena hakkasite. — M. Martinson, põl: Lõhkuja nimi jääb Teile igaveseks.)

Rahaminister A. Teetsov: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mul palju eelarvele juurde lisada ei ole, aga siin puudutas rkl. Oinas ühte eriala, mis nüüd minu arvates peaks

küllalt selge olema, nimelt meie kullatagavaru. Mina lubasin sel puhul veel ühe kokkuvõtte teha ja loodan, et see kokkuvõtte võimalikult selge pildi selle küsimuse kohta annab.

Nõukogude Venega sõlmitud rahulepingu põhjal saime meie kulda 15.000.000 rubla, mis 1-se aprilli 1927. a. kurssidega — à 185 — nagu need näidatud ka 1926./27. a. eelarve täitmise ja kassaaruandes, ümber arvatud teeks välja sentides 2.775.000.000.

Kuna aga kuld, mille väärtus, kui metallil, võib kõikuda ja selle hoidmine iseenesest kulukas on, siis vahetati kuld kullaväärtusega kindlustatud valuutaks, millega oli ühtlasi võimalik kullatagavaru muuta tulutoovaks protsentide saamise näol. Tulutoovust pildistab järgnev ülevaade: 31-sel detsembril 1927 anti Eesti pangale üleantud kohustuste katteks 44.108.055 krooni, millest välislaenu näol 18.160.000 krooni ja ülejäänud osa kassatagavaradest osalt kullas ja osalt välisvaluutas koguväärtuses 25.948.055 krooni.

Kui aluseks võtta, et kulda oleks pidanud olema 1. aprilli 1927 a. kursside alusel 27.750.000 krooni, siis selgub, tähendatud summast Eesti pangale üleantud kassatagavaru 25.948.055 krooni maha arvates, et ülejääk peaks olema 1.801.945 krooni, kuna aga tegelik ülejääk samal ajal oli ümmarguselt 2.928.000 krooni — 1. jaanuar 1928. On selge, et kulla ümbervahetamine väärtkindlaks valuutaks on tulu toonud ümmarguselt 1.126.000 krooni, mis oleks kindlasti ära jäänud, kui ei oleks ümbervahetamist ette võetud. Mis puutub nüüd oletusse, nagu oleksid kullatagavarad raisatud, siis ei vasta see oletus tõe, nagu see on kinnitatud ülaltoodud andmetega.

Kui nüüd peatuda meie sisevõlgade juures, välja arvatud välisvõlad ja Eesti vabariigi võidulaen, mis kaetakse eelarve korras, näeme, et peale eelnimetatud summade üleandmist Eesti pangale, jääb sisevõlaks ainult vahetuse- raha ja vähesel määral kassaveksleid kogusummas 441.594.800 senti; sellele summale juurde arvates veel eelarvete täitmise puudujäägi ümmarguselt 317.603.400 senti saame sisevõlga kokku 759.198.200 senti; tähendatud võla katteks on meil, nagu eelpool juba tähendatud, valuuta-tagavaru ümmarguselt 292.800.000 senti ja riigikassa saldo rahas Eesti pangas 1. jaanuaril 1928 473.300.000 senti. Kokku 766.100.000 senti ümmarguselt, ja seega sisevõlg 1. jaanuaril 1928 kaetud 6.900.000-sendilise ülejäägiga.

Kui arvesse võtta, et 1927./28. a. eelarve täitmine ei ole veel lõpetatud ja tähendatud ülejääk, 6.900.000 senti, 1. aprilliks 1928 võib veel väheneda, silmas pidades, et asutused eelarve-aasta lõpu puhul krediitide üle-

jääke ära kasutavad ja sellega kulusid veidi suuremas ulatuses teevad, kui aasta keskel, — võib oletada 1. aprilliks 1928 täielikku sisevõla katmist või vähest puudujääki.

Ülaltoodu oleks lühikene kuid kokkuvõtlik ülevaade meie saadud kulla, selle paigutamise ja sellele järgnenud operatsioonide tulemuste kohta.

Edasi tahaksin anda lühikese ülevaate emissiooni kohta.

Emissiooni õigus on antud rahaministrile 23. novembrist 1918 kuni 26. märtsini 1921, seega seitse korda, kogusummas 32 miljonit krooni. Peale selle on seadusega 19. jaanuarist 1920 lubatud välja anda kassaveksleid 2,5 miljoni krooni väärtuses. Emissiooni suurendamine 1921. a. 10 miljoni krooni võrra oli tarvilik eelarvete täitmise puudujäägi katmiseks. Nimelt oli puudujääk 1921. a. eelarve täitmisest riigikassa seisukohast 13.750.000 krooni ümmarguselt. Emissiooni, ühes vahetuseraha ja kassavekslitega, tegelik seis oli kõige suurem 1921. a. lõpul, nimelt 29.876.000 krooni ümmarguselt. Emissiooni on vähendatud järgmiste aastate eelarve täitmise ülejääkidega, nimelt alates 1922. aastast kuni 1926./27. a., kokku 8.872.000 krooni ümmarguselt.

Peale selle on 1927./28. a. Eesti pangale üle antud emissiooni 16.438.000 krooni ja 1927. aastal kustutatud ümmarguselt 150.000 krooni.

Seega on kogusummas emissiooni seni vähendatud ümmarguselt 25.460.000 krooni ja on veel liikvel vahetuseraha ja kassavekslite näol 4.415.000 krooni.

Võiks tekkida küsimus, kas emissiooni väljalaskmine selles ulatuses oli põhjendatud. Vastuseks oleks järgmine ülevaade meie riigi eelarvete täitmise kohta ülejääkide ja puudujääkide alal: Meie näeme, et esimesest 3 aastast alates, 1918/19, 1920, 1921, on meil eelarves puudujääki kogusummas 28.285.000 krooni. Alates 1922. aastast on meil juba ülejäägid. Kõige suurem ülejääk oli 1922. aastal — 12.874.000 krooni. Järgmistel aastatel on vähem, kuid terve ülejääk näitab, alates 1922. a. kuni 1927./28. a., — 25.109.000 krooni, seega on meil emissiooni arvel üldpuudujääki 3.176.000 krooni.

Sellest selgub, et kogu puudujääk, kui sellest kogu ülejääk maha arvata, annab puudujäägi 3.176.000 krooni, mis kaeti vahetuseraha väljaandmisega.

Arvamine, nagu tuleks emissioon läbi kanda riigi eelarvest, on ekslik. Seda ei praktiseerita ei välisriikides ega tule ka meil tarvitusele võtta. Emissiooni läbiviimist riigi eelarvest ei poolda ka üldiselt tuntud majanduse- ja ra-

handuseteadlased, nagu René Sturm, Francisco Nitti ja teised.

Lõpuks tähendaksin veel selle 50 penni kohta, nagu härra Oinas tähendas, mida tikk maksab Perus ja mis peaks seotud olema ka meie tikumonopoliga. Olukord on seal hoopis teine kui meil. Tikustrustil ei ole Perus ühtki tikuvabrikut ega ei saagi olla, sest seal ei ole ühtki tikuvabrikut, vaid on riiklik müügiorganisatsioon läbi viidud.

Peru valitsus otab „Trestilt“ kindla hinna eest kokkuleppe najal tikke ja litsub sellele juurde, nagu eelarve seda nõuab.

Sellepärast on seal tikkudel niisugused hinnad, mida meie kuskil mujal ei näe. Aga see viiakse nii raskesti läbi, et on teada juhtumisi, kus üks Soome kapten kinni võeti sellepärast, et temal oli taskus üks karp Soome tikke ja pandi ta üheks aastaks istuma.

Juhataja **M. Martna**: Üldised läbivõetud pealkirja juures on lõpetatud.

Eelarve-komisjoni aruandja **J. Laidoner** (lõpusõna): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eelarve läbivõetud pärast eelarve arutamist eelarve-komisjonis on kestnud kaua kaua. Väga palju on räägitud ja vaieldud üksikute küsimuste juures. Minul, kui aruandjal, on vähe juurde lisada. Esiteks — sellepärast, et vähe oli neid Riigikogu liikmeid, kes puudutasid otsekohe eelarvet, suurem osa vaidlustest keerles nii eelarve-komisjonis kui ka Riigikogus üksikute küsimuste juures. Mina arvan, et ma ei pruugi nende küsimuste juures peatuda, sest need on juba selgitatud, ja igaüks teeb omad järeldused. Ma pean oma kohuseks puudutada neid küsimusi, mis puuduvad otsekohe eelarvesse.

Lugupeetud esimene kõneleja härra Jõeäär ei puudutanud eelarvet või puudutas õige vähe, sest ta rääkis rohkem raadio ringhäälingule. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Aga kellele rääkis härra Päts?) Järgmised kaks kõnelejat puudutasid ka vähe eelarvet. Üks neist süüdistas mind küll suures optimismis, aga sellest räägin pärast. Neljas kõneleja härra Päts ei puudutanud ka eelarvet. (O. Gustavson, stp: Tähendab, ringhääling on halb asi.) Ma ei tea, kas halb või hea, mina ei puuduta seda küsimust. Rohkem puudutas eelarvet ja õige põhjalikult lugupeetud rkl. Oinas. Ta kõige enne valgustas küsimust meie ülejääkide ja puudujääkide kohta. Kahjuks härra Oinas tõi ette ainult ülejääkide summa, mis on tekkinud 1922. a. saadik, kuna ta jättis aga nimetamata, missugused puudujäägid meil enne seda olid. Just praegu tõi härra rahaminister ette andmed riigikassa

aruannete järgi. Ja nagu lugupeetud härra rahaminister tähendas, on esimese kolme aasta puudujääk 2.028.000.000 ja järgmised 4 aastat, arvesse võttes 1926. a. esimesed 3 kuud, oli ülejääk 2.414.000.000. Kogu puudujääk oli 1927. a. 1. aprilliks 413 miljonit. Nüüd, nagu härra rahaminister ette kandis, on see puudujääk vähenenud 1927./28. a. jooksul ja nüüd jääb 317 miljonit. See on puudujääk riigikassa aruande järgi. Riigikontrolli aruanne räägib teist keelt, ja nagu teate, riigikontrolli aruanded ei käi täpselt kokku riigikassa aruannetega. Riigikontrolli aruandes on puudujääk näidatud suuremana riigikassa aruandest. Riigikontrolli aruandes on öeldud: „Eelarvete täitmise vabariigi algusest kuni 1925. a., välja arvatud 1922. a., on lõppenud puudujääkidega, millised on kaetud kuni 1922. aastani välislaenudest, krediitoperatsioonidest ja kullatagavarade realiseerimisest saadud summadega, kuna 1923. ja 1924. aastal — ülejäägist, mis saadi 1922. a. eelarve täitmisest.“ 1923. ja 1924. a. on ülejääk rahaministri aruande järgi, kuna riigikontrolli aruande järgi on puudujääk.

Nüüd, kui meie edasi läheme, tuleb küsimus, mida härra Oinas pikemalt puudutas, see on riigikassatähtede väljalaskmine ja kustutamine, kas oli rahaministril õigus seda viimast teha, ja kas see oli otstarbekohane. Härra Oinas ei puudutanud seda esimene kord, vaid ka läinud aasta eelarve juures puudutas ta seda küsimust. 1921. ja 1922. a. a. riigi eelarvetes on paragrahv, kus on öeldud, et eelarve puudujääk kaetakse krediitoperatsioonidest. Ja nende krediitide saamiseks mõeldi kassatähtede väljalaskmist ja osalt ka laenu depositide summat. Seda toonitasid selleaegsed rahaministrid, ja seda toonitasid ka aruandjad. Nüüd kuidas läks kassatähtede väljalaskmine? Väga lugupeetud härra rahaminister kandis ette, et meil õigus oli välja lasta kassatähti 3.200.000.000. Faktiliselt nii kõrgele meie emissioon ei ole ilalgi läinud. See õigus oli antud, ja rahaministrid pidid seda õigust kasutama nii palju kui tarvis. Kuid jällegi lähevad arvamisid lahku. Härra Oinas arvab, et emissiooni sissetulekud peavad sissetulekutena näidatud olema. Meil faktiliselt seda näidatud ei ole, vaid meil on teist teed käidud. Emissiooni tagasitõmbamist ei ole tarvis eelarvest läbi viia. Nüüd on teine küsimus, kas oli otstarbekohane emissiooni tagasi tõmmata. Minu arvates see oli otstarbekohane, ja seda pidi tehtama. Rahaministrile anti õigus emissiooni läbi viia, ja see oli ta õigus. Ühes sellega oli ta kohus kassatähti võimalikult ruttu ka tagasi tõmmata. (Vahelhüüe.) Meie Eesti pank emissioonist ei räägi. Ja minu arvates oli tema kohus tagasi tõmmata, ta pidi seda tegema, ilma selleta oleks

meie rahaasjandus läinud alla. Mulle paistab, et meie tihti segame ära fakti tulemused selle põhjustega. Kui räägitakse, et meie ei oleks pruukinud emissiooni tagasi tõmmata, et meie niikuinii tegime välislaenu, siis pean ütleva, et minu arvates ei oleks meie teisiti saanud välislaenu teha. Ma valgustan seda asja veel teisest küljest. Alles 1. jaanuarist 1928 on margakursi hoidmine pandud Eesti panga peale, enne ei olnud see Eesti panga ülesanne. Seni oli see otsekohe meie rahaministri ülesanne. See ülesanne ei olnud rahaministri peale pandud mingisuguse seadusega, aga loomulikult, kes vastutab riigi rahanduse eest, see peab kaitsma ka seda, et rahakurs ei langeks. Nii et rahaministrid pidid seda tagasitõmbamist tegema ka sellest põhimõttest vaadates. Ja nii ei saa siin süüdistada, et on tagasi tõmmatud, sest see andis häid tagajärgi. Ja nagu rahaminister tähendas, on ka finantsteoretikud selle vastu, et ei ole mingit tarvidust, et see käiks eelarvest läbi.

Siis teine küsimus, mida on puudutatud ka härra Oina poolt, see on riigikaitse kult.d.

Ma tähendasin juba oma aruandes eelarvekomisjoni töödest, et need on umbes 22%, 23% ja isegi üle 23%-di. Siin peab ka tähendama, et neis on protsentuaalne langemine. Kui vaatame 1927./28. a. kulusid, siis näeme, et vahekord on palju vähenenud ja viimasel, see on 1927./28. a. on see protsent — 22,1.

Sellepeale vaatamata on see summa väga suur. Ja iga aasta on selle juures räägitud, ja iga aasta on selle juures pikalt peatutud, kuid edasi siin just kui ei ole jõutud.

Härra Oinas oma andmetes andis ka vastuse selle peale. Ta tähendas, et nii kõrge on riigikaitse kulude protsent ka meie ümbruses olevates riikides, Nõukogude Venemaal, Poolas ja Lätis, Soomes natuke vähem, aga kui Soomes kaitseliidu kulud juurde võtta, siis on samapalju. Selles on meie geograafiline seisukord põhjustandev.

Aga nüüd vaatame, kas saame neid kulusid vähendada. Meie võime üht konstateerida: meie peame katsuma neid vähendada. Juba 23. aastal rääkisin ma sellest, ja minu initsiaalil tehti ettepanek põllumeeste poolt, et riigikaitse kulud ei tõuseks suuremaks, kui eelmisel aastal. Paari aasta pärast läksid nad aga jälle suuremaks, milleks tõuke andis 1. detsember 1924. a. Siiski tähendan, protsentuaalselt ei ole riigikaitse kulud palju tõusnud. Lugupeetud rkl. härra Rei tähendas nende raskuste peale, tähendas hädaohu peale, mis võib tekkida siis, kui riigikaitse kulud tõusevad väga suureks. See on kõik õige, aga ta ei andnud mingisugust retsepti, kuidas neid kulusid

vähendada. Pean konstateerima, et tänava kõik seda deklareerivad. Ka eile üks lugupeetud kõneleja, härra Anderkopp, deklareeris, et tulevikus ei tohi need summad tõusta. Samuti deklareeriti riigikaitse komisjonis lennuasjanduse arutamisel, et uusi kulusid võib lubada ainult sel tingimusel, et üldine summa riigikaitse alal ei tõuseks. Olen õnnelik, et see mõte on laiali läinud, sest eelarve-kõnes kriipsutasin ma alla, et kõik uued kulud, mis tulevad teha riigikaitseks, tuleksid teha kokkuhoiu alal samas ministeeriumis. Keegi ei taha riskeerida meie julgeolekuga ja ei julge teha otsekohest ettepanekut meie kaitsejõu vähendamiseks. Teisest küljest ei tohi aga meie ka kaugemale minna neist absoluut-summadest, mis riigikaitse alal seni ette nähtud. Meil on üldiselt ette nähtud 18.900 krooni, ja selle juurde peame ka jääma. Meie teame, et meie üldine riigi eelarve iga aastaga kasvab 8—10% võrra, ja kui meie jääme riigikaitse kuludes sellele tasapinnale, siis iga aastaga protsentuaalselt vähenevad riigikaitse kulud relatiivselt teiste kuludega, ja kui meie seda järjekindlalt läbi viime, siis saame suure sammu edasi. Võib ju olla, et meie riigikaitset veel vähendada saame, aga nagu ma tähendasin, ma ei looda nõiakepi tugevuse peale. See on kõik, mis ma tahtsin öelda nende riigikaitse kulude kohta.

Siis kaks auväärt kõnelejat, härrad Päts ja Martna, rääkisid mõlemad väga pikalt ja huvitavalt, kritiseerisid ja valgustasid meie majanduslikku seisukorda. Aga minule õnneks nad üksteist ka oponentisid ja seletasid vastastikku ära. Riigi eelarvet nad puudutasid vähe, nii et mul siia juurde lisada midagi ei ole.

Oli üks huvitav küsimus, nimelt hariduseküsimus, tehnilise ja üldhariduse alal. Seda puudutas mitme teise kõneleja hulgas ka härra Rei. Ta ütles, et tehniline haridus ei anna ka praegu tööpõldu. Ma peaksin konstateerima üht, mina hilja aja eest kuulasin järele ja sain teada, et kõik Tallinna tehnikumi lõpetajad, kes lõpetanud viimastel aastatel, ja kes tulevad sealt välja selle tegeliku inseneri aukraadiga, mitte just diplom-insenerina, — ääremärkusena peaksin tähendama, et minu arusaamise järgi see diplom-inseneri aukraad on üldse absurd, aga olgu sellega kuidas on, need lõpetajad on kõik ametis, mitte üks neist ei ole kohata. (R. Penno, as: Väga tublid poisid!) Ma seda ei tea, mina neid hindama ei hakka, aga nad on kõik ametis, ja paljud neist on kohad saanud juba siis, kui nad alles õppisid. See tähendab, et meil sellel alal kõrgema haridusega inimestel tööpuudust ei ole.

Siis üks lugupeetud kõneleja, härra Laur, puudutas siin maareformi kulusid. Ta tähendas, et mina olevat just kui nõudnud, et peab selge olema, kuipalju asunikud saavad dotatsioonini. Mina isiklikult mingisugust huvi selle vastu ei tunne, kuipalju keegi seda on saanud, ja see ei olegi õige, kui igaüks läheb ja kuulda saab, kuipalju sellele või teisele asunikule on antud. Tähtis on ainult, et meil oleks ülevaade maareformi kulude kohta. Lugupeetud härra Laur tähendas, et just kui iga Riigikogu liige peaks seda teadma. Mina ei ole seda öelnud, ja see ei huvitagi igaüht. Aga rahaminister ja riigikassa peaksid seda teadma. Aga praegu kahjuks riigikassa seda ei tea, ja see ei ole normaalne. Kui nii suur aktsioon käimas on, nagu maareform, siis peab teadma, palju see maksab, kas meie liiga palju ühele poole ei anna ja teisele poole liiga vähe. Ma kriipsutasin veel alla, et minu seisukoht on ja jääb, et niikaua, kui asunikud oma maa peal elada ei saa, niikaua ei saa nad ka produtseerida. Nende produktioon on nõrk. Ainult siis saavad nad kindla aluse, kui nad oma kohtade peale elama asuvad. Tähendan veel kord, ei ole hea, et see ülevaade meil puudub, see peaks meil edaspidi kindlasti muretsetama.

Lugupeetud kõneleja Anderkopp puudutas maksude küsimust. Tema läks selles asjas kaugemale, nimelt et lähemal ajal ei saa makse suurendada, ja et maksude ümberkorraldamise pärast sissetulekud maksudest vähenevad. Tööpoolest, kui maksud ümber korraldame, siis esimestel aastatel sissetulek väheneb. Olen optimist: kui omad maksud ümber korraldame, näiteks tulumaksu, siis sissetulekud tulumaksust esimestel aastatel vähenevad, kuid mõne aasta jooksul tõusevad sissetulekud samale nivoole, ja see juurdekasv saab olema paralleelne meie rahva jõukuse kasvuga. Muidugi ei saa sissetulekud väga suured olla, sest ka meie rahva jõukus ei tõuse nii ruttu kõrgele. Aga ei maksa ka pessimist olla, et sellepärast tulud väheneksid. Küll peab aga alla kriipsutama seda, et meie maksud ümber korraldama peame, ja selles mõttes ühinen ma lugupeetud härra Anderkopp'iga.

Tahaksin alla kriipsutada üht, et tänavustel eelarve läbirääkimistel, mis isenesest olid väga huvitavad ja elulisi küsimusi puudutasid, aga selle juures tuli üks puudus ilmsiks, nimelt et ei ole uurimisi läbi viidud, kui suured rahva sissetulekud ja kui suur on sissetulek üksiku kodaniku peale ning kui suur protsent sellest sissetulekust läheb riigile maksude näol tagasi üldse ja ka üksikutel aladel, näiteks riigikaitse, hariduse j.n.c. peale. Väga huvitav oleks, kui tulevikus riigi statistika keskbüroo niisuguse uurimise läbi viiks.

Muidugi teada on see raske töö, aga peab ütleva, et seni statistika keskbüroo on edukalt töötanud, ja kui ta selle uurimise läbi viiks, siis ei pruugiks rääkida enam üldarvudes, vaid meil oleksid käes otsekohe sed andmed. See oleks väga tarvilik, ja usun, et seda ka tehtakse. Lõpuks tähendaksin üht, et üks lugupeetud kõneleja, vist härra Hans Martinson tähendas, et mina omas eelarve-komisjoni töö aruandes olin liiga optimist. Teine lugupeetud kõneleja, minu oma rühmakaaslane härra Päts tähendas, et mina olin liiga pessimist. Raske on öelda, kumb ma siis olin. Mina arvan, et ma kumbki ei olnud, vaid umbes keskmised jooned tabasin eelarve sisukorras. Tahtsin jääda eelarve numbrite piiridesse. Ka olnud läbirääkimised ei ole minu seisukohta muutnud. Kokkuvõttes pean seda ütleva, mis kord juba ütlesin. Minule paistab, et meie oma maksukoormatust enam tõsta ei tohiks. Küll seisab meil aga lähemal ajal ühe või teise maksu ümberkorraldamine, ümberreguleerimine ees. Tahaksin olla optimist ja arvan, et see meie majanduseelul mingisuguseid halbu tagajärgi ei avalda. Peab tähendama, et meie tulud järk-järgult tõusevad, kuigi pikkemööda. Kulude alal on aga täita suuri ülesandeid. Kuid tulude kasvamise tendents on palju vähem, kui kulude kasvamise tendents. Meil on erakorralisi ülesandeid, mis täita tuleksid. Igal noorel rahval ja noorel riigil, kes suure tuhinaga eluteele asub, on niisuguseid ülesandeid täita. Kuidas need täita? Ei jää muud üle, kui et korralistes kuludes peame olema kokkuhoidlikud. Peame täpselt kalkuleerima ja katsuma erakorralisi kulusid, mis tulu toovad, täita rohkem välislaenudega.

Mis puutub üldise heaoleku ja kultuurilise korralduse alasse, siis ei saa käia teist teed, kui tuleb neid kulusid täita kokkuhoiust teistelt aladelt.

Kokkuvõttes kordan sama, mis ma juba ütlesin, et need läbirääkimised, missugused siin esile kerkisid, minu seisukohta muutnud ei ole. Ma arvan siiski, et meil tuleva aasta eelarve, kõigi ta puuduste ja raskuste peale vaatamata, täielikult tasakaalus täidame, võib olla paremini täidame, kui ta esitatud.

Teen ettepaneku, pealkiri vastu võtta.

Juhataja **M. Martna:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on pealkiri vastu võetud.

Vaheaeg kl. 12 — kl. 12.20 min.

Nähtava enamusega võetakse vastu Riigikogu korralised kulud. (Vaata lisa nr. 3, lhk. 1.)

(Riigivanema ja riigikantselei korralised kulud. Vaata lisa nr. 3, lhk. 1—2.)

O. Gustavson (stp): Ma tahtsin teha paar märkust palgavõitluse kohta. Mitte palgavõitluse kohta, mille alanud trükitöölised oma streigiga, ja mis seni arenenud täiesti korralikult, millest hoolimata aga Vabariigi Valitsus kohtuministri ja siseministri ning riigi trükikoja juhataja Käärikuga eesotsas on agaralt tegutsemas, et ajada nurja seda ausat palgavõitlust. (L. Johanson, stp: Lootuseta katsel! — Pangu kas või kõik kinni.) Ma arvan, selle asemel, et katsuda ajada nurja sarnast ausat palgavõitlust, peaks Vabariigi Valitsus rohkem silmas pidama, millises suunas ja missuguste võtetega on vahepeal arenenud palgavõitlus Vabariigi Valitsuse eneses. Ma ei saa keelduda tegemast märkust, et see palgavõitlus on libisenud vildakule teele, mille likvideerimiseks peaks samme astuma nii Vabariigi Valitsus kui ka Riigikogu.

Ma ei liialda vist, kui tõendan, et valitsuse liikmete palgad on sarnased, mis protsentuaalselt võttes on tõusnud kõige rohkem. Jättes lahtiseks Vabariigi Valitsuse palgad kuni 1921. a., kus palgad õige väikesed olid, olgu tähendatud, et 1921. a. seaduses Vabariigi Valitsuse liikmete põhipalgad määrati kindlaks 10 tuhande marga peale, lisaks sellele said nad veel 80% -list elukalliduse lisa. Tähendab, nende faktiline palk kuus oli 18 tuhat marka. See oli tol ajal, kui ametnikkudel kõrge m palk oli 6.000 marka, aga teatud kordadel võis tõusta 7.000 margani. Edasi tõsteti ministrite palku 1923. aasta seadusega, kõrgendati nende palku 36 tuhande ja Riigivanema ning Riigikogu esimehe palka 50 tuhande marga peale kuus. Nii siis: tõus 100%. Viimane palgakõrgendamine sündis teatavasti alles mullu. Praegumaks va Riigivanema, ministrite ja riigikontrolöri tasude seaduse põhjal saavad Riigivanem ja Riigikogu esimees 75 tuhat marka rahas ja peale selle prii korteri, teised Vabariigi Valitsuse liikmed 50 tuhat marka põhipalka ja 10 tuhat sõidukuludeks, nii siis 60 tuhat marka kuus. Tähendab, kõrgendus on umbes 30—50%. Nõnda siis tõus suurem kui riigiametnikkudel, kelle palga kasvamine tõus on 25%. Võiks arvata, et sarnane kõrge protsent peaks laskma oletada, et praegused palgad enam-vähem rahuldavad. Ministrid ise näikse aga küsimusele teisiti vaatavat. Mul ei oleks midagi selle vastu, kui avalikult tuldaks ja öeldaks, et praegused palgad ei rahulda ja tuleb leida teid, kuidas neid kõrgendada. See oleks aus palgavõitlus, ja siis vaidleksime mees vastu. Kui Vabariigi Valitsus Riigikogus jäksaks tuua küllalt kaaluvaid väiteid palgakõrgendamiseks, siis ei jätaks valitsuse seljataga seisvad rühmad oma nõus-

olekut andmata palga tõstmiseks, kuigi minu arvates ministrite palgad ei vaja kõrgendamist. Kõrgemaid palku on alati suurendatud vastu meie rühma tahtmist ja seda oleks võidud nüüdki teha.

Vaatame aga nüüd, kuidas vahepeal on arenenud ministrite palgavõitlus ja kuidas kodusel kombel on katsutud palku kunstlikult tõsta — kui mitte just otsekohe seadusetahe vastaselt, siis kahtlemata traditsiooni ja seaduse sisu vastaselt.

Võtame kõigepealt välis- ja sõjaministrite sõidurahad. Meie kõik mäletame seda hoogsat võitlust, mida peeti mitu aastat eelarve-komisjonis ministrite autode ümber. Võitlus käis hüüdsõna all: „Maha autod ja elagu autod!“ Autovastaste peamiseks juhiks oli lugupeetud Riigikogu juhatuse liige härra Juhkam. Tema joon võitis, autod tõmmati maha, välja arvatud kahe ministri omad: sõjaministri ja välisministri. Valurahadeks autode eest anti igale ministrile sõiduraha 10 tuhat marka kuus. Ja loomulik, et selle 10 tuhat said ainult need, kellel autod maha tõmmati. Kõik paistis olevat korras. Aga sellest hoolimata, et kogu see lugu väga värske oli, kõigil hästi meeles, esitas valitsus läinud kevadel ministrite palgaseaduse, milles ta nõudis sõiduraha kõigile ministritele, — ka välis- ja sõjaministrile. Üle öö oli saanud palgalisa sellest sõidurahast 10 tuhandest margast, mis antakse tasuta auto eest. Ja härra Kaarnagi, kes kuulub rkl. Juhkami võitluseseltskonda, ja varem pooldas autovastast fronti, seesama härra Kaarna leidis ka, et 10.000 marka ei olla tasu äravõetud autode eest, vaid lihtsalt lisatasu. (Chr. Kaarna, tõe: Mina andsin informatsiooni.) Mina annan ka ainult informatsiooni ja muud ei midagi. (J. Soots, põl: No aga kas seal streik tuli ka või?) Ma lähen varsti selle juurde, härra Soots, Teie ehk kannatate vähe. Siin läheb taas täide vana ja tuttav lauluraamatu sõna: „Kõik enne ööd võib teiseks saada, kui oli varahommikul.“ Mida siis siit järeldada? Aga seda, et kaks ministrit saavad praegu sõiduraha kahekordselt, saavad oma sõiduvahendid natuuras: auto, ja peale selle sama 10 tuhat, mille saavad teised ministrid, kellel autot ei ole. Eelarve-komisjonis öeldi, et sõja- ja välisministrid on eriti tähtsate ressooride juhid valitsuses. Seepärast ei tule imestada, kui neile mõnesugust lisatasu makstakse ükskõik mis nime all. Uus põhimõte. Välja arvatud Riigikogu esimees ja härra Riigivanem, kes priikorteri saavad. Siiamaani sarnast jagamist olnud ei ole tähtsaiks ja vähemtähtsaiks. On maksnud põhimõte, et ministrid, ükskõik kes nad on või missugune väärtus neil on, saavad ühesuguse palga. (K. Päts, põl:

Esinduserahades on ikka vahe!) Lugupeetud härra Päts, esinduserahad ei lähe ministritele isiklikuks pruukimiseks, vaid on ministri käsutuses faktiliste kõrvalkulude katteks. Kui meil ongi esinduserahade kulul välisesindajaile teinekord muretsitud, siis ei ole see igatahes enam normaalne nähtus.

See on esmakordne katse hakata ministrite liigitust teostama. Kaks ministrit on niiöelda esipäasukestena lendu saadetud vaatama, kas maa kuiv on. (J. Laidoner, põl: Tuvikesed käisid väljas!) Ütleme siis tuvikesed. Need kaks esituvikest võivad igatahes oma õlipuulehega tagasi lennates teistele ministritele julgustades öelda: meil vedas, katse teie ka — võib olla, et veab samuti. Mulle näib, et meie ei tarvitsegi kaua oodata teisi tuvikesi. Ja nii oleme siis mõne aja pärast sealsamas kus enne: igal ministril on auto. Aga peale auto maksame ministrile veel 10.000 marka kuus sõiduraha. Riigikogu on enese pannud vaid naeruväärsesse seisukorda: võideldes autode kasutamise pärast nii, et tükid taga, aga kui võiduvili käes, siis libistatakse see vaikselt käest ära. Ei olnud küllalt korrektn, kui valitsus Riigikogu sellele esilibistamisele meelitas, nõudes sõja- ja välisministrile nii autod kui ka sõiduraha. (Vahelhüüe J. Lehtman'i, as poolt.) Ma räägin just sellest seadusest, härra Lehtman. Seadused ei ole antud jumala armust, vaid need on esitanud Vabariigi Valitsus, ja vastu võtnud Riigikogu.

Säärane on kunstliku palgatõstmise katse nr. 1.

Katse nr. 2 on sooritatud Riigiteenistuse seaduse § 34. omapärase tõlgitsemise abil. Endise kohtuministri härra O. Tief'i ettepanekul on valitsus läinud aastal otsustanud määrata poolekuupalga suuruses lisapalka ministrile, kes täidab mõne oma ametivenna kohuseid, kes välismaale sõitnud, haige või — järjekindel olles, peab sedagi oletama — kes viibib puhkusel. (Fr. Akel, krst: See ei ole õige.) Riigiteenistuse seaduse § 34. ütleb järgmist: „Ametnikud võivad ametisse määrava ülemuse loaga erakorraliselt ühteageu täita ka teise ametikohuseid, kui teenistusehuvid selle all ei kannata. Vabariigi Valitsusel on õigus sel korral määrata ametnikule palgalisa kuni teise ametikoha poole palga suuruses.“ (Fr. Akel, krst vahelhüüe.) Härra Akel, olen päri Teie interpretatsiooniga, et käesolev paragrahv võib tulla kõne alla ainult siis, kui teine koht on vakantne. See põhimõte on enne maksnud ja peaks edaspidisekski püsima jääma. Aga nüüd on seda põhimõtet rikutud. Kui endine rahaminister Leo

Sepp viibis Inglismaal, on ta kohustetäitja saanud lisatasu. (Fr. Akel, krst: Kontroll nõuab tagasi.) Kontroll nõuab tagasi, arvate Teie. Ma tulen pärast riigikontrolörigi juurde ning käsitan tema isiklikku suhet lisapalkadesse.

Minu teada ei olnud härra Sepa Inglismaal viibimise puhul rahaministri koht vakantsiks kuulutatud. Teda ei valitud uuesti, kui ta Inglismaalt tagasi tuli.

Samuti on mul teateid, et ka põllutöeministri kohustetäitja on saanud lisatasu teise ministri poole palga suuruses vaatamata, et põllutöeministri koht vakantne ei olnud. Härra Päts küsis, kust need krediidid tulevad. Ka mind huvitab see küsimus: kust on võetud raha säärase lisakulude katmiseks? Eelarvest ei leia meie sarnaseid summasid mitte. Tähendab, need lisakulud on kaetud tavalise krediidi arvelt. Järelikult on vastavalt küsitud ette palgakrediiti. See on igatahes küsimus, mis nõuab täit selgitamist.

Samuti asetan ma küsimuse serviti lisapalga enda suhtes, kas on sarnast lisapalka makstud. Ma oleksin õnnelik, kui seda tehtud ei oleks. Aga kui see siiski sündinud on, kui on makstud lisapalka ministritele, kes täitnud kolleegi ametikohuseid, kelle koht vakantne ei ole, siis peaks riigikontroll vahele astuma ja sarnase lisapalga kui seadusevastase tagasi nõudma. Saab ju aru ministritest, kellele muidugi väga meeldib ühe kuuga 25.000 panna tasku, peale tavalise 60.000 marga kuus veel 25.000 marka lisapalka. (Vahelhüüe O. Kase, tõer poolt.) Pärnu linnapea teab muidugi omast käest: mida rohkem palka saadakse, seda rohkem tahetakse. (O. Kask, tõer: Täitsa selge.) Ma ei imestaks seepärast, kui Teie, kolmat aega linnapeaks saades, nõuaksite praeguse 35.000 marga asemel kuus 50.000 marka. Aga meie ei tohi silmas pidada ainult neid, kes sarnaseid palku saavad, vaid ka neid, kes need palgad peavad maksma oma taskust.

Härra Soots rõõmustab, ministrid ei olevat streikinud. (J. Soots, põl: Ei ole jah!) Aga ma ütlen, kui ministrid oleksid ausal kombel streigi lahti löönud, siis oleks neile vähem etteheiteid teha kui nüüd, kus nad selkombel katsuvad igasuguste konksudega oma palka kunstlikult tõsta.

Nii palgakõrgendamise katse nr. 2. Vana-sõna ütleb, häid asju olla kolm. Et ministrite palgavõitluse võtteidki kolm täis tuleks, selle eest on hoolitsenud endine haridusminister Jaan Lattik. (L. Johanson, stp: Tema on Asutava Kogu liige alati, tema peab just juurde saama.)

Millises suunas sõidab härra Lattik. Ta on esivõtteleja Riigikogu liikme palga võtmise

frondil. Härra Lattik on peale ministri palga välja võtnud ka Riigikogu liikme palga, arvates 1. aprillist 1927. a. kuni käesoleva aasta märtsikuuni. (Siseminister J. Hünerson: Oi, kas seda ka saab?)

Kahtlemata, härra Lattik'ule tundub see päratu mõnusana endale lasta korraga peo peale lugeda 242 tuhat marka. Ilus raha, just nagu maast leitud. Aga vaatleme, kuidas on säärase kahest kohast palgavõtmise seaduslikkusega. (F. Akel, krst: Kas see seaduslik ei ole?)

Enne seda aga lubatagu mulle liigitada ministreid, kes neist kahest kohast on palka võtnud ja kes mitte. Viimaseid on vähem, hakkame seepärast nendest pihta. Riigikogu liikme palka ei ole võtnud ei endine ega praegune Riigivanem, siseminister Hünerson, välisminister Rebane, endine kohtuminister Sepp ja endine sõjaminister kindral Soots. Võib olla, et mõni patulangemine on hiljem veel juurde tulnud.

Aga nende ministrite arv, kes on pidanud kahe palga võtmise lubatavaks, on märksa suurem. Ministrid: Lattik, Kerem, Akel, Kornel, Köster, Tief ja riigikontrolör Zimmerman on võtnud välja Riigikogu liikme palga, arvates 1. aprillist 1927. Iga mees neist on lasknud endale märtsi algul korraga välja maksta 11 kuu palga — 242.000 marka.

9. detsembril läinud aastal on võtnud oma Riigikogu liikme palga välja härrad Holberg, Kalbus, Mõttus ja Soonberg.

Te näete, suurem osa ministritest riigikontrolöriga eesotsas on suhtunud teisiti kahest kohast palgavõtmisse, kui lugupeetud Riigivanemad, niihästi endine kui praegune.

Kuidas on lugu kahe palga seaduslikkusega? Kuni 1. aprillini 1927 maksis riigiametnikkude ja -teenijate palgaseaduse § 4. põhjal kord, mille järgi riigikoguliikmeist-ministrid ja teised riigiametnikud võisid saada oma päripalga ainult tingimusel, kui nad Riigikogu liikme palga ei võta. Kuni 1923. aastani maksis, tõsi küll, kord, et valitsuse liikmed, kes olid Asutava Kogu või hiljem Riigikogu liikmed, said mõlemad palgad. Ühtlasi maksti lisapalka neile ministritele, kes parlamendi liikmed ei olnud. Tol korral oli see arusaadav, sest siis olid ministrite palgad äärmiselt odavad. Hiljem on lugu põhjalikult muutunud. Ma tutvustasin teid juba ministrite palga tõstmisega, näidates, et ministrite palk on protsentuaalselt tõusnud kõige rohkem. Sellega arvestaski Riigikogu, kui ta 1922. lõpul vastu võttis riigiametnikkude ja -teenijate palgaseaduse keeluga: riigikoguliikmeist-ministrid ei tohi enam võtta palka kahest kohast. Sarnase kahepalga süsteemi nimetas „Päevalehe“ pea-

toimetaja Luiga kord väga kujukalt kahest udarast imemiseks.

Tähendab, kahest kohast palga võtmise tegi võimatuks 1922. lõpul Riigikogus vastu võetud riigiametnike ja -teenijate palgaseadus, mis hakkas maksma 1. jaan. 1923. Läänud aastal esitas valitsus Riigivanema, ministrite ja riigikontrolöri tasude seaduse, samuti Riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduse. Kummagis eelnõus ei leidunud enam 1923. a. seaduse keeldu. Ka Riigikogus jäi see keeld mõlemast seadusest välja. Mispärast? Minu arvates vaid seepärast, et arvati see küsimus olevat lahendatud eelmise 3 aasta praktikaga ja traditsioonidega. Ei tulnud sellele mõttele, et nüüd, mil ministrite palgad märksa kõrgendatud, võiks leida nende keskel inimesi, kes julgevad minna võtma peale ministri palga veel Riigikogu liikme palka. Aga sarnaseid ministreid leidis siiski.

Riigikogu kodukorra järgi ei või minister olla ühegi komisjoni liikmeks Riigikogus. Täheandab, seadus piiras ta töövõimalusi Riigikogus. Aga kui ministri töö Riigikogus osutub piiratuks, tihti peale aja puudusel otse võimatuks, mille eest on ta siis õigustatud võtma palka Riigikogust!

Ma rõhutan veel kord. Riigikogu jättis kahepalga keelu palgaseadustest välja eeldusel, et ükski minister ei kipu võtma kaht palka.

Kui arutati Riigikogus Riigivanema, ministrite ja riigikontrolöri tasude seadust, siis aetasin ma aruandja härra Jürman'ile kategoorilise küsimise: kas on rahaasjanduse komisjon kaalunud küsimust, kas võib riigikoguliige-minister saada Riigikogu liikme korteriraha? Härra Jürman teatas, et rahaasjanduse komisjonis seda küsimust kaalutud ei ole, ja et ta sellepärast seisukohta võtta ei saavat. Ta ei vaielnud aga vastu minu arvamisele, et minister, kes ühtlasi Riigikogu liige, Riigikogu liikme korteriraha võtta ei tohiks, palgast koguni kõnelemata.

Nii see küsimus jäigi: ministrid ei võtnud Riigikogust ei korteriraha ega palka. Seal hakkas aga haridusminister Lattik seda asja läinud aasta lõpu poole liigutama. Ta leidis varsti endale vahva kaasvõitleja riigikontrolör härra Zimmerman'is. Riigikontrolör peaks olema Riigikogu valve-silmaks. Just tema peaks olema see, kes valvab seaduste täpse täitmise järgi asjus, mis nõuavad rahalisi kulusid. (J. Teemant, põl: Kuidas endine riigikontrolör tegi?) Eelmine riigikontrolör ei ole minu teada palka kunagi võtnud. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Ma just vastasin sellele. Härra riigikontrolör Zimmerman leidis, et seaduses puudub otsekohene keeld palka võtta kahest kohast. Siit järeldas ta: las võta-

vad. Seejuures hellitas ta nähtavasti lootust: saavad ministrid, saan mina ka. Ning nagu nägite, ei petnud see lootus härra Zimmerman'i: laskis temagi endale 242 tuhat marka välja maksta. (L. Johanson, stp: Kas korraga või?) Korraga. (J. Soots, põl: Kuulge, härra Gustavson.) Härra Soots, Teie võite täiesti rahulik olla, sest Teie ei kuulu ju nende patuste hulka. (J. Soots, põl: Aga ma tahan nüüd võtma minna. Teie omariigikontrolöri nõusolekul on kõik ministriabid seda saanud.) Kõik ministriabid saanud? Minu teada mitte. (J. Soots, põl: Miks siis ministriabid on saanud, ja mulle ei ole antud, minu hakk ka nõudma.) Härra Soots, kui Teie tööpoolest tahate minna sellele teele, siis julgen ma Teid ometi... (J. Soots, põl: Mis seadus lubab, seda ma tahan, mis seadus ei luba, seda ma ei taha.) ...hoiatada: niisugune kahest kohast palgavõtmine on täbaram kui kahenaisepidamine, mis ka kõvasti keelatud. (K. Päts, põl: See ei ole piiblis kuskil öeldud.) Piiblis mitte, aga seaduses küll.

Kokkuvõttes võib konstateerida: Vabariigi Valitsuse liikmed on oma palgavõitlust pidanud abinõudega, mis ei ole õiged ega korrektsed, ja kui nüüd need härrad tulevad ja katsuvad ajada nurja trükitehnikaliste streigi, siis võib neile öelda: vaadake enne iseendi otsa, siis tulge teiste üle kohut mõistma!

Kui läinud aastal Riigikogu ministrite palgaseaduse vastu võttis, siis olin ma kindel, et ükski ministritest kahest kohast palka ahnitema ei lähe. Aga 22.000 marka kuus on ometi osutunud seevõrra meelitava summama, ei mitmedki ministrid on unustanud korrektsuse ning on astunud kahetsemisväärta sammu. Ja kui nüüd pealegi härra Soots tuleb ja ähvardab otsekohe minna ning võtta välja omagi paturaha, siis arvan ma, et Riigikogu peab ütleva oma selge seisukoha. Kui Vabariigi Valitsuse liikmete palgad on madalad, siis pandagu neile juurde. Aga Vabariigi Valitsuse liikmete hea nime ja prestiihi pärast tuleks maksma panna keeluparagrahv, mis leidis 1923. aasta palgaseaduses. Ministrite säärasele palgavõitlusele tuleb teha lõpp. (K. Päts, põl: Kuidas, härra Gustavson, oli lugu Riigikogu liikmete sõidurahaga?) Nende sõidurahade asjus võiksin Teile niipalju öelda, et ma olin üks neist, kes üldkomisjonis selle seaduse vastu vaidles, sest et see minu arvates põhiseadusega kokkukõlas ei ole.

Palgavõitlus, mida on pidanud Vabariigi Valitsuse liikmed, on olnud kõike muud kui korrektne. On ülim aeg teha lõpp seesuguse palgavõitluse lubamatule võtetele.

Riigivanem **J. Tõnisson**: Austatud Rügikogu liikmed! Eelkõneleja seletuste puhul pean ma kõigepealt selle vastu vaidlema, et siin on Vabariigi Valitsuse liikmete suhtes tarvitatud haavavaid sõnu ja kõnekääne. (J. Vain, stp: Ega see tegevus neile austavam ei ole, kui need sõnad.) Tegevusest võime meie veel kõneleda, aga nende seletuste põhjal, mis rkl. Gustavson'i poolt kuulsime, ei ole temal ega teistel õigust ega alust kõneleda sellest, nagu oleksid Vabariigi Valitsuse liikmed siin autult talitanud. Pean rõhutama, et ma selles asjas ei saa kõneleda Vabariigi Valitsuse nimel sellepärast, et seda küsimust Vabariigi Valitsuses ei ole arutatud. (J. Vain, stp: Igaüks püüab nii, kui ta heaks arvas.) Vabariigi Valitsuse seisukohta selles küsimuses ei ole olemas. Esimest korda kui kuulsin, et eelmise Vabariigi Valitsuse liikmetest mõni oli välja võtnud ka oma Riigikogu liikme palga, soovitasin, et see küsimus viidaks Riigikogu kodukorra komisjoni, kes otsustaks, kas on seaduse mõttega see kokkukõlas, et Vabariigi Valitsuse liikmed ühtlasi välja võtavad Riigikogu liikme palga. Isiklikult olen ma mõne Riigikogu juhatuseliikme kõnelelud, et tarbekorral, kui muidu ei saa seda asja kodukorra komisjoni ette viia, juhatus algatuse enda peale võtaks ja küsimuse kodukorra komisjoni ette kannaks. Ma ei ole põhjust leidnud ligemalt jälgida selle küsimuse arenemist, aga selle järele, kui sarnane algatus Riigikogu juhatuseliikmete kaudu oli tehtud, kuulsin ma, et seda küsimust on arutatud riigikontrollis juristide poolt ja ühtlasi vist ka kohtuministeeriumis. Seal on leitud, et praegumaks seaduse järgi ei ole see keelatud, vaid peab arvama, et see on täiesti lubatud, kui Vabariigi Valitsuse liikmed oma õigust kasutades ühtlasi ka Riigikogu liikme palga välja võtavad. Võidakse kõneleda, et ühe või teise isikliku tunde järgi võidakse sellest loobuda, aga selle juures ei ole võimalik öelda, et see, kes seadust juriidilise interpretatsiooni nõuete kohaselt selgitades veendumusele jõuaks, et temal sarnane õigus on, oma õigust kasutades mingi autu või ebakorrekse teo oleks korda saatnud. Kui siin seaduse tõlgitsemise seisukohalt vaated lahku lähevad, siis viidagu asi selgitamisele Riigikogu kodukorra komisjoni või kuhu tahes. Kui selguks, et senised tõlgitsemised ekslikud olnud, siis tehtagu sellest tagajärg, aga igatahes ei saa sellel korral autusest ega ebakorrektsusest ministrite poolt kõneleda, sellepärast et siin heas usus on tegutsetud. Niihästi juriidiliste jõudude tõlgitsemise ja autoriteetsete asutuste seisukoha-avaldamise järgi on üksikud ministrid tegutsenud. (L. Johanson, stp: Iga

halba asja võib kaitsta.) Kui igaüks hakkab Vabariigi Valitsuse liikmeid süüdistama ebakorrektsuses,.. (Segased vahelhüüded pahemalt poolt.) ...siis on see raske teotus! Kes seda ei tea, sellel ei ole auasjast arusaamist! (Vahelhüüded: Õigel! See on õigel!) Kui sedaviisi juletakse tegutseda, siis peetagu silmas, et siin sarnase õhkkonna juures ei saa keegi oma veendumuste järgi talitada. (Hulgalised vahelhüüded pahemalt poolt.)

Juhataja **M. Martna**: Ma palun kõnelejat mitte eksitada.

Riigivanem **J. Tõnisson**: Niisuguseid auhaavamisi Vabariigi Valitsuse liikmete suhtes ei tohi avaldada! Kui lahkuminekuid on, siis võivad need olla seadusest arusaamise mõttes juriidilisest küljest, kuid ei ole kõiblikku alust sarnaseid auhaavamisi esile tuua.

A. Oinas (stp): Härra Gustavson'i kõne ajal tähendas rkl. härra Soots vahele, et mina, olles riigikontrolör, olevat luba andnud ministriabidele peale nende ametipalga ka Riigikogu liikme palga välja võtta. Sarnase lubasaamise asjas ei ole minu poole ükski ministriabi pööranud, millepärast ei ole minul ka põhjust olnud oma luba või keeldu avaldada. Kui aga keegi oleks pööranud, siis oleksin ma eitavalt vastanud. Rahvaesindaja ja ministri või ametniku palga korraga saamise küsimus tõusis üles Asutava Kogu ajal. Tolleaegne seadus seda ei takistanud. Esimese Riigikogu ajal võtsid kõik valitsuse liikmed — rahvaesindajad — ka riigikoguliikme palga, neile valitsuse liikmetele, kes Riigikogu liikmed ei olnud, makseti Riigivanema summadest vastavaheraha juurde. Keeld kahest kohast palga saada tekkis alles 1923. a., kus riigiametnikkude palgaseadus ette nägi, et võib ainult ühest kohast palga saada, kas valitsuse liikme palga, või riigikoguliikme palga. Vastavalt kõrgendati siis valitsuse liikmete palku.

O. Gustavson (stp): Mulle näib, küsimuse raskuspunkt ei seis sellel, kuidas küsimust käsitatakse, vaid küsimuses endas. Kui härra Riigivanem leiab, et on hukkamõistetav selle küsimuse käsitamine siit kõnetoolilt... (Riigivanem J. Tõnisson: Käsitamise viisi vastu rääkisin mina.)..., siis arvan, et härra Riigivanem talitaks palju õigemalt, kui ta tuleks ja tauniks mitte küsimuse ülevõtjat, vaid neid, kes on andnud põhjust kõnelemiseks sarnastest piinlikkudest asjadest, mis ei peaks aset leidma ühes korralikus riigis.

Juhataja **M. Martna**: Kõneleja, ma leian, et sõnad „korralikus riigis“ ebakorrektned on, nagu poleks Eesti korralik riik. Palun sarnaseid sõnu mitte tarvitada.

O. Gustavson (stp): Tehkem väike kokkuvõtte selle kohta, kuipalju, tänu sarnastele palgavõitluse võtetele, on võinud üks minister faktiliselt kuus palka saada: 60 tuhat ühes sõiduraha ja põhipalgaga, 25 tuhat teise ministri kohuste täitmise eest, see on kokku 85 tuhat. Peale selle 18.000 riigikoguliikme palka ja 4.000 korteriraha, see on kokku 107 tuhat kuus. Tähendab kaugelt rohkem, kui saab Riigikogu esimees ja Riigivanem. (K. Päts, põl: Ministritel on ka raskem!) Teie olete Riigivanem olnud ja tunnete seda asja muidugi lähemalt. Asudes Teie seisukohale peaks Riigivanema ja Riigikogu esimehe palka kärpima. (Välisminister H. Rebane: Niisugust ettepanekut ei ole tehtud.) Teie näete, kui nii vildakule teele minnakse, võivad tagajärjed väga üllatavad olla. Need panevad iga lihtinimese pead raputama. Ametnikkude palgad on võrdlemisi madalad. Kui minister tahab teenida üle 100 tuhande marga kuus, siis käib see kahtlemata üle jõu meie väikesel riigil.

J. Vain (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kuidas kõneallosel küsimust käsitati eelmise Riigikogu kodukorra komisjonis, arutades Riigikogu liikmete palku ja sidudes neid valitsuse liikmete omadega, sellest ei olnud mul juhusst osa võtta. Aga ma mäletan väga hästi aegu, mil käsitati neid valitsuse liikmete palku, mis praegu maksavad. Selle juures tõsteti esimese punktina üles Riigivanema ja Riigikogu esimehe palkade ühtlustamine. Kui aga nüüd asutakse seisukohale, et Riigivanem sel juhtumisel, kui ta on Riigikogu liige, võiks välja võtta ka oma riigikoguliikme palga, siis see ühtlustamine oleks tühistatud.

Samuti tuleb meelde tuletada teist momenti palkade käsitamisel, ja nimelt seda, kus valitsuse kriiside järgi makstakse valitsuse liikmetele kolme kuu palk edasi. Selle küsimuse arutamisel seletasid kolme kuu palga pooldajad ühel meelel, et niisugune palgamaksimine on tarvilik eeskätt neile valitsusest lahkunud liikmetele, kes Riigikogus ei ole, kuna Riigikogu liikmed hakkaksid valitsusest välja jäädes rahvasaadiku tasu saama. Sellekohaseid andmeid on võimalik saada tollaegsest Riigikogu komisjonide protokollidest.

On olemas seadusi, mida ei tarvitse paberile panna. Nii mõnelgi maal on maksev kombeõigus. Kombeõigusena maksab meilgi kord, et ministrid ei võta riigikassast kahte palka.

Teine asjaolu, mille peale tahan tähelepanu juhtida, on Riigivanema ja ministrite palkade suuruse vahekord. Kui ministrid täidavad ühe või teise ressoori juhi kohuseid peale oma ministeeriumi, ning võtavad lisatasu, siis tõuseks aga nende palk kõrgemale Riigivanema palgast.

Kuna nüüd vastolud palga suhtes küllalt selged on, peaks küllalt kerge otsustada olema, kuidas antud korral talitada tuleb. Et ministrid tagant järele möödunud aja eest palka välja võtavad, sunnib imestama; seaduse surve seda tehtud ei ole, vaid 220.000 on mõndagi meest libedale teele meelitanud.

Riigikontrolör **J. Zimmerman**: Mis Vabariigi Valitsuse liikmete ja riigikontrolöri palgaseaduse juures Riigikogu liikmed mõtlesid, seda ma ei tea, aga mis seaduses on lugeda, ja kuidas juristid sellest aru saavad, seda ma tean ja selle järgi on neil õigus seda palka saada. Kas keegi selle raha välja võtab või mitte, see on igatüüpi oma asi. (L. Johanson, stp: Kas see õige on?) Kui see seaduslik on, siis on see ka õige. (L. Johanson, stp: Kas Teil on kõlblikku õigust seda raha välja võtta?) Kui see on seadus, siis on mul kõlblikku õigust seda raha võtta. (L. Johanson, stp: Aga miks kõik ei võtnud?) Ma ei saa Teile selle peale vastata, miks kõik ei ole võtnud. Mõni Riigikogu liige ei ole ka oma tasu välja võtnud, aga miks ta seda ei ole teinud, seda ei saa Teie minu käest küsida, ega mina selle peale vastata. Riigikontroll valvab majandusliikude seaduste täitmise järele. Kui nüüd riigikontroll oleks arvamisel, et valitsuse liikmed ei või Riigikogu liikme palka võtta, ja määraks järelemaksu raha saajatele, siis praeguse seaduse juures Riigikohus tühistaks selle määramise. Niisugusel arvamisel on juristid, niihästi riigikontrollis kui ka kohtuministeeriumis. Riigikogu liikmed peaksid igatahes, kui nad seadusi teevad, neid ka ennem lugema, missuguse seaduse ta teeb, ja neid nii kirjutama, nagu mõtleavad. Igatahes seaduse vastuvõtjad peaksid vähemalt seda seadust, mis nad vastu võtavad, ka lugeda oskama.

3. Riigikogu järgmise koosoleku aja ja päevakorra määramine.

Abisekretär **O. Liigand** (korra kohta): Riigikogu juhatusel nimel teen ettepaneku, pidada järgmine Riigikogu koosolek täna pärast lõunat kell 5.

(Päevakord prot. nr. 140/23.)

Juhataja **M. Martna**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

4. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1928./1929. aastaks — II lugemisel.
(Punkt 2. järg.)

sarnane traditsioon maksev olema, et üks inimene riigi käest kahte palka ei saa. Kui ta saab ministri palga või ministri abi palga, siis ei või ta enam saada palka Riigikogu liikmena. Otse üllatab see, et viimasel ajal selle traditsiooni vastu on talitatud. Ma arvan, et kui seaduseandlusel see traditsioon on jäänud silmapaari vahele, siis oleks nende inimeste, kes valitsuse eesotsas seisavad, otsekohene kohus olnud tulla ja öelda, et see õige ei ole ja sellekohane seaduse täiendus esitada....

Juhataja **M. Martna**: Palun valitsuse juhi kohta haavavalt mitte öelda.

H. Martinson (tp): Mulle tuleb imeplik ette, et niisuguseid konkse tarvitatakse rahahangitsemiseks. Kui valitsuse liikmed katsuvad kaitseda seda asja, siis nad kaitsevad väga habrast asja.

Juhataja **M. Martna**: Panen hääletamisele Riigivanema ja riigikantselei korralised kulud. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on Riigivanema ja riigikantselei korralised kulud vastu võetud.

Riigikontrolli, rahaministeeriumi ja kaubandus-tööstusministeeriumi korralised kulud võetakse nähtava enamusega muutmata vastu. (Vaata lisa nr. 3, lhk. 2—5.)

Aruandja **J. Laidoner** (korra kohta): Arvesse võttes, et aeg on hiline ja meil veel üks päevakorra-punkt tuleks arutamisele võtta, see on 1927./1928. aasta kulude ja tulude lisa-eelarve nr. 3, teen ettepaneku, Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1928./1929. aastaks II lugemine praegu katkestada ja üle minna teise päevakorra-punkti juurde, see on 1927./1928. a. kulude ja tulude lisa-eelarve nr. 3.

Juhataja **M. Martna**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

5. 1927./1928. a. kulude ja tulude lisa-eelarve

H. Martinson (tp): Ma pean tunnistama, mulle tuli sarnane teade, et valitsuse liikmed võtavad peale oma ministri palga veel välja ühtlasi Riigikogu liikme palga, nagu väik selgest taevast. Minu teada pidi

sarnane traditsioon maksev olema, et üks inimene riigi käest kahte palka ei saa. Kui ta saab ministri palga või ministri abi palga, siis ei või ta enam saada palka Riigikogu liikmena. Otse üllatab see, et viimasel ajal selle traditsiooni vastu on talitatud. Ma arvan, et kui seaduseandlusel see traditsioon on jäänud silmapaari vahele, siis oleks nende inimeste, kes valitsuse eesotsas seisavad, otsekohene kohus olnud tulla ja öelda, et see õige ei ole ja sellekohane seaduse täiendus esitada....

Juhataja **M. Martna**: Palun valitsuse juhi kohta haavavalt mitte öelda.

H. Martinson (tp): Mulle tuleb imeplik ette, et niisuguseid konkse tarvitatakse rahahangitsemiseks. Kui valitsuse liikmed katsuvad kaitseda seda asja, siis nad kaitsevad väga habrast asja.

Juhataja **M. Martna**: Panen hääletamisele Riigivanema ja riigikantselei korralised kulud. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on Riigivanema ja riigikantselei korralised kulud vastu võetud.

Riigikontrolli, rahaministeeriumi ja kaubandus-tööstusministeeriumi korralised kulud võetakse nähtava enamusega muutmata vastu. (Vaata lisa nr. 3, lhk. 2—5.)

Aruandja **J. Laidoner** (korra kohta): Arvesse võttes, et aeg on hiline ja meil veel üks päevakorra-punkt tuleks arutamisele võtta, see on 1927./1928. aasta kulude ja tulude lisa-eelarve nr. 3, teen ettepaneku, Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1928./1929. aastaks II lugemine praegu katkestada ja üle minna teise päevakorra-punkti juurde, see on 1927./1928. a. kulude ja tulude lisa-eelarve nr. 3.

Juhataja **M. Martna**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Eelarve-komisjoni aruandja J. Laidoner:
Lugupeetud Riigikogu liik-

nr. 3 — I lugemisel.

med! Vabariigi Valitsuse poolt on esitatud kolmas lisa-eelarve 1927./1928. aastajuurde. Lisa-eelarve nr. 3 on rahaasjanduse komisjonis läbi arutatud ja suuri muudatusi selles pole tehtud. Muudatused on kõik siia ettepaneku juurde lisatud ja seletuskirjas üles tähendatud, sellepärast ei hakka ma neid siin enam ette kandma. Täheandan ainult mõne üksiku üldnähtuse peale.

Vabariigi Valitsuse poolt esitatud seletuskirjas oli öeldud, et lisa-eelarve on rohkem kulude ja tulude reguleerimise eelarve. Täpselt ei ole see nii, sest kui vaatame seletuskirjas teist tabelit, siis näeme, et faktiliselt on peaaegu kõigi ministeeriumide kulud kasvanud, on ainult kaks asutust, kellel on kulude vähendamine suurem, kui kulude suurendamine, need on Riigikogu ja sõjaministeerium. Kõigil teistel aga on kulud tõusnud. Kui meie edasi vaatame lõpu kokkuvõtet, siis näeme, et kolmanda lisa-eelarvega — kaks lisa-eelarvet on juba vastu võetud — on kulud tunduvalt suurenenud. Esimese lisa-eelarvega nõuti 2,8%, teisega, — 1,1% ja kolmandaga — 2,7%, kokku on lisa-eelarvetega nõutud 6,6%. See on relatiivselt suur summa.

Täheandasin juba eelarve-komisjoni aruandes, et meie eelarve üks negatiivne külg on see, et meie põhieelarve ei jää kindlaks aasta lõpuni, et iga aasta oleme seda eelarvet muutnud ja iga aasta lõpuks on eelarve suurenenud. On isegi traditsiooniks saanud, et lisa-eelarveid on iga aasta kolm ning praegu on arutamisel käesoleva aasta kolmas eelarve. 5.200.000 võrra oleme kulusid suurendanud, aga peale selle on paragrahv, kus oleme üles võtnud krediitide ülejäägi 200.000.000, ning see paragrahv teeb raskusi. Ühest küljest oleme tulusid niipalju kui võimalik püüdnud kätte saada ning teisest küljest oleme võtnud üles krediitide ülejäägi paragrahvi. See on isenesest üks keeruline ja raske ülesanne. Loodame, et Vabariigi Valitsus siiski sellega toime saab, et ta tänavuaastase eelarve juurde lisa-eelarveid ei esita. Juhin tähelepanu sellele, et see nähtus ei ole normaalne ja et tulevikus peame püüdma ka krediitide ülejäägi paragrahvi eelarvest välja jätta, ja et mitte niipalju lisa-eelarveid ei tuleks. Maksimum võiks olla üks lisa-eelarve, kus tulevad ühed või teised ümberpaigutused. Tänavu on aga päris uued krediitide juurdenõudmised lisa-eelarvetes esitatud. Kui teie vaatate neid tabeleid, siis näete, et mõnel asutusel kulud väga vähe on suurenenud. Protsentuaalselt on kõige väiksema lisakuludega läbi saanud Riigikogu, tal on isegi ülejääk, mis on sellest tekkinud, et 5.000 krooni oli ette nähtud valimisteks, kuna

aga neid tänavu ei olnud. Väiksete lisakuludega on läbi saanud ka veel sõjaministeerium, siseministeerium ja riigikontroll. Kõik teised ministeeriumid on võrdlemisi suuri krediite juurde nõudnud. Kulud on õige suureks tõusnud kaubandus-tööstusministeeriumil, mis seletatav uute põhikapitalide määramisega, näiteks meie põlevkivitööstusele ja riiklikule metsatööstusele. Kuid ka teistel ministeeriumidel, nagu tähendasin, on võrdlemisi suur kulude juurdekasv.

Need olid märkused, milliseid ma lugesin tarvilikuks Riigikogu liikmetele ette kanda.

Eelarve-komisjoni nimel teen ettepaneku, lisaeelarve nr. 3 I lugemisel vastu võtta.

A. Oinas (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma tahaksin paari sõnaga peatuda kurikuulsal krediitide ülejäägi küsimusel. Nagu härra aruandja väga õieti tähendas, saab rahaministril käesoleval aastal õige raske olema ettenähtud 2 miljonit krediitide ülejääki riigi eelarves reserveerida. Oma eelarve-kõnes tähendas härra aruandja, et krediitide ülejäägiga riigi eelarve balansseerimine ei ole normaalnähtus. Rkl. härra Päts tähendas sellele vahele: see olevat ainult teoreetiline küsimus, praktiliselt ei olevat asjal tähtsust. Ma olen siiski teisel arvamusel, see on, et küsimus on iseenesest praktiline, mitte teoreetiline. Niisugust finantsteooriat mina omale ette ei kujuta, mis praktilise elu küsimusi ei lahenda. Finantsteooria peab just finantspraktikat seletama ja juhtima.

Käesoleval juhul näib, et Riigikogu enamus on juba selgusele jõudnud küsimuses, et n.n. krediitide ülejääkidega eelarve balansseerimine õige ei ole. Läänud aastal, kus mina selle peale tähelepanu juhtisin, oli küsimus veel uus.

Endine kassakord ei andnud rahaministrile ülevaadet selle kohta, missuguseid krediite ja kuupalju aasta lõpul järele jääb. See ei andnud ka võimalust rahaministrile tähendatud ülejääki lisaeelarve korras ära kasutada. Ülejäägid jäid tõesti järele. Nad selgusid alles aruande kokkuseadmisel. Praegune kassakord annab aga rahaministrile ülevaate krediitide seisukorrast, mille tõttu riigiasutustel ja rahaministril võimalik on tähendatud ülejääke ära kasutada lisaeelarvete juures. On küsitav selle tõttu, kas krediitide ülejääke jääb veel edaspidi

peale lisaeelarvete nii suures ulatuses, nagu seda praegu ette nähakse aasta lõpuks.

Riigikassal on olnud üldse õnnetu praksis krediitide ülejääkidega, õigemini krediitide vähem tarvitamistega, ta on neid eelmiste aastate aruannetes ekslikult näidanud kui reaalselt tulu. Ekslik traditsioon püsib edasi praegu selles mõttes, et krediitide ülejäägiga balansseeritakse riigi eelarvet. See ei ole muidugi õige. See põhjendab eeldusel, et riigi eelarves ettenähtud tulud tulevad puuduseta riigikassasse sisse. Ei ole väljavaateid, et tulud tulevikus nii täpselt sisse tulevad, et puudujääki karta ei oleks. Juhusel, kui tulused vähem sisse tuleb, kui riigi eelarves kalkuleeritud, ei ole rahaministril reservi eelarve balansseerimiseks, sest et vähemkulud, n. n. krediitide ülejäägid, on tuludena riigi eelarves juba arvesse võetud. Eelarve-komisjonile esitasin mina sooviavalduse, et edaspidi valitsus ei balansseeriks riigi eelarvet krediitide ülejääkidega. Kahjuks jäi see sooviavaldus vastu võtmata.

Neil päevil vaatlesin mina paarikümne riigi eelarveid, kuid ei leidnud nendes kõnealolevat balansseerimise viisi.

Juhataja M. Martna: Panen hääletamisele aruandja ettepaneku, 1927./1928. a. kulude ja tulude lisaeelarve nr. 3 I lugemisel vastu võtta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on lisaeelarve I lugemisel vastu võetud.

Aruandja J. Laidoner: Arvesse võttes, et selle lisaeelarve vastuvõtmisega kiire on, sest ilma selleta ei saa neid krediite täita, teen ettepaneku, et Riigikogu kinni ei peaks kolmepäevalisest vaheajast I ja II lugemise vahel ja et seda võiks ligemal Riigikogu koosolekul II lugemisele võtta. Oma ettepaneku põhjenduseks pean tähendama, et lisaeelarve nr. 3 ettepanek juba eilsel Riigikogu koosolekul Riigikogu liikmetele on välja antud ja sellega kõik tuttavad on.

Juhataja M. Martna: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Päevakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 13.40 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **M. Martna.**

Sekretär **M. Juhkam.**